

UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ”

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 94(477.8),,1774/1918”:37.0(043.3)

UNGUREANU CONSTANTIN

**SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN BUCOVINA
ÎN PERIOADA STĂPÂNIRII AUSTRIECE (1774-1918)**

611.02 ISTORIA ROMÂNILOR (pe perioade)

Autoreferatul tezei de doctor habilitat în istorie

CHIȘINĂU 2018

Teza a fost elaborată în cadrul Catedrei Istoria Românilor de la Facultatea de Istorie și Geografie a Universității Pedagogice de Stat „I. Creangă” din Chișinău

Consultanți științifici:

GONȚA GHEORGHE, doctor habilitat în istorie, profesor universitar

EȘANU ANDREI, doctor habilitat în istorie, profesor cercetător, membru titular al AȘM, membru de onoare al Academiei Române

COJOCARU GHEORGHE, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător

Referenți oficiali:

1. **PURICI Ștefan**, profesor universitar doctor, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

2. **GUMENĂI Ion**, doctor habilitat în istorie, conferențiar universitar, Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova

3. **CHIRTOAGĂ Ion**, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător, Institutul de Istorie al A.Ș.M.

Componența consiliului științific specializat:

1. **ENCIU Nicolae**, doctor habilitat în istorie, conferențiar universitar, Institutul de Istorie al A.Ș.M. (**Președinte**)

2. **URSU Valentina**, doctor în istorie, conferențiar universitar, Facultatea de Istorie și Geografie a Universității Pedagogice „Ion Creangă” din Chișinău (**Secretar științific**)

3. **DRAGNEV Demir**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, membru corespondent al A.Ș.M., Institutul de Istorie al A.Ș.M.

4. **TOMULEȚ Valentin**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova

5. **CEAUȘU Mihai-Ștefan**, profesor universitar doctor, cercetător științific I, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași

6. **COCĂRLĂ Pavel**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova

Susținerea va avea loc la 6 iulie 2018, ora 13⁰⁰, în ședința Consiliului științific specializat DH 33 611.02-01 din cadrul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, str. Ion Creangă 1, Sala Senatului, mun. Chișinău, MD-2069, Republica Moldova.

Teza de doctor habilitat și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova (or. Chișinău, str. 31 August 1989, nr. 78,,a”, MD-2012), Biblioteca Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” și la pagina web a C.N.A.A. (www.cnaa.acad.md).

Autoreferatul a fost expediat la data de 6 iunie 2018

Secretar științific al Consiliului științific specializat, / _____ / **URSU Valentina**

Consultanți științifici:

Academician, dr. hab. în istorie, prof. cerc. / _____ / **EȘANU Andrei**

Dr. hab. în istorie, conf. cerc. / _____ / **COJOCARU Gheorghe**

Autor: / _____ / **UNGUREANU Constantin**

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate. După anexarea ținuturilor din nord-vestul Moldovei la Imperiul Habsburgic, autoritățile austriece au promovat în Bucovina o politică consecventă de integrare treptată a acestui teritoriu în spațiul economic, social, politic, cultural imperial. Școala și Biserica au constituit instituții importante, cu ajutorul și prin intermediul cărora s-a realizat politica statului de rupere a legăturilor cu Țara Moldovei și de implementare a legislației imperiale în Bucovina, dar ținând cont și de specificul local. Introducând limba germană în școli și favorizând sosirea în Bucovina a unor învățători din alte provincii austriece, autoritățile își propuneau să atragă mai întâi elitele bucovinene, iar treptat și mase mai largi ale populației provinciei în sistemul educațional și cultural al Monarhiei Habsburgice. Prin intermediul unor elite locale, educate și instruite în limba germană, se putea obține mai ușor loialitatea populației față de autorități și implementa un șir de reforme în direcția dezvoltării și modernizării societății.

Studierea experienței autorităților austriece de implementare a unui sistem de învățământ, cu mai multe limbi de instruire, ținând cont de interesele imperiale, dar și de specificul local, este actuală pentru promovarea unor politici educaționale corecte în țări sau anumite regiuni europene polietnice. Acest model european de funcționare a unui sistem de învățământ, cu mai multe limbi de instruire, ținând cont de drepturile și libertățile diferitor comunități conlocuitoare, corespunde principiului actual de existență a Uniunii Europene, care asigură unitatea prin diversitate a popoarelor europene.

Tema de cercetare este foarte actuală din perspectiva zilelor noastre, fiindcă se analizează modul de soluționare a unor probleme sensibile într-o provincie populată de diferite etnii și confesiuni, care ar putea fi utilă și în prezent, mai ales în cazul nordului Bucovinei, pentru școlile cu limba română de predare din regiunea Cernăuți. Elaborarea unui studiu obiectiv despre sistemul de învățământ cu mai multe limbi de instruire din Bucovina în perioada stăpânirii austriece ne permite să apreciem mai corect politica autorităților austriece, promovată în domeniul educației, instruirii, culturii și științei în Bucovina, la diferite etape istorice.

Cercetările realizate până acum la această temă poartă un caracter fragmentar, fiind investigate doar unele aspecte ale istoriei învățământului, ori din anumite părți ale Bucovinei, a activității unor școli secundare, cu o anumită limbă de instruire. De aceea, evident, și rezultatele științifice obținute sunt în bună parte fragmentare, unilaterale. Din aceste considerente este foarte important și actual ca sistemul de învățământ din Bucovina să fie cercetat în complexitatea sa, de la deschiderea primelor școli primare și până la înființarea Universității din Cernăuți. Analizând evoluția sistemului de învățământ din Bucovina comparativ cu alte provincii austriece și cu alte spații locuite de români, putem răspunde obiectiv, echidistant și în ansamblu la multitudinea de întrebări, ce țin de evoluția sistemului de instruire din Bucovina în perioada stăpânirii austriece.

Investigarea unui sistem istoric de învățământ, cu mai multe limbi de instruire, într-o provincie istorică, unde nici o comunitate etnică nu avea o majoritate absolută, poate servi un model pentru știința istorică din Republica Moldova de elaborare a unor studii similare în cazul învățământului din Basarabia în perioada stăpânirii rusești, dar și-n alte regiuni ale Europei de atunci, înglobate în alte imperii. Actualitatea acestei teme de cercetare rezidă și în faptul că, comparând modelele diferite de funcționare a sistemelor de învățământ din Bucovina și Basarabia în epoca modernă, se va găsi răspuns la întrebări sensibile ce țin de identitatea și conștiința națională diferită a românilor bucovineni și basarabeni în ajunul unirii din anul 1918.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea în problemele cercetate.

Despre învățământul din Bucovina s-au publicat un șir de articole, studii și lucrări în limbile română, germană, mai puțin în ucraineană. Pentru cercetarea sistemului de învățământ sunt disponibile diverse surse documentare, statistici și anuare școlare, atât pentru întregul învățământ primar, cât și pentru anumite școli primare, secundare sau pentru Universitatea din Cernăuți. Totuși, până în prezent nu a fost elaborată o lucrare complexă, care să analizeze detaliat multitudinea de factori care au determinat evoluția învățământului de toate gradele, multe aspecte rămânând puțin elucidate și fiind apreciate în mod diferit sau unilateral. Majoritatea lucrărilor și articolelor cu referire la evoluția istorică a învățământului primar și secundar din Bucovina în anii 1774-1918 au mai mult un caracter general sau elucidează doar istoria unor școli aparte. Lucrările publicate în română, germană și ucraineană menționează mai ales evoluția învățământului unei anumite etnii, fiind minimalizat rolul și locul școlilor cu alte limbi de instruire.

Cercetarea de față reprezintă elucidarea unei teme istorice, care până acum a fost abordată fragmentar și unilateral. Pe de o parte există multe surse și studii istoriografice la tema respectivă, pe de altă parte constatăm că, multe surse editate și inedite fie nu au fost valorificate, fie au fost analizate superficial sau au avut o altă interpretare. Reevaluarea lucrărilor istoriografice, studierea surselor inedite și editate, constituie una dintre principalele sarcini ale investigațiilor noastre pentru reconstituirea istorică a învățământului din Bucovina în perioada cronologică indicată.

Scopul tezei este orientat spre studierea complexă a evoluției învățământului primar, secundar și superior din Bucovina pe parcursul stăpânirii austriece. **Obiectivele** lucrării constau în:

- compararea nivelului de dezvoltare a învățământului din Bucovina în diferite perioade de administrare (militară, galițiană și îndeosebi, din perioada autonomiei provinciei);
- examinarea politicii autorităților austriece față de sistemul de învățământ;
- investigarea legislației imperiale și provinciale cu referire la învățământul primar și secundar;
- aprecierea activității Consiliului Școlar din provincie și a consiliilor școlare districtuale, a inspectorilor școlari provinciali și districtuali;
- stabilirea structurii contingentului de elevi după limba maternă și confesiuni;
- determinarea nivelului științei de carte a populației Bucovinei la sfârșitul stăpânirii austriece;
- elucidarea activității principalelor școli secundare din Bucovina și remarcarea diferențelor din programele școlare ale diferitor tipuri de școli secundare;
- scoaterea în evidență a luptei românilor bucovineni pentru învățământ în limba maternă;
- identificarea asemănarilor și diferențelor sistemului de învățământ din Bucovina cu alte provincii austriece și alte teritorii, locuite de români;
- aprecierea activității Universității din Cernăuți și a fiecărei facultăți de la această instituție superioară de învățământ;
- evaluarea activității asociațiilor studențești pe criterii etnice.

Metodologia cercetării științifice. Pentru realizarea scopului investigației propuse în teză au fost utilizate o serie de metode, printre care: sistemică, statistică, critică, analogia și deducția, istorico-comparativă, particularizarea și generalizarea. Pe parcursul cercetării au fost aplicate principiile obiectivității, cronologiei și al imparțialității istorice. Metodele utilizate au ajutat și au facilitat finalizarea cercetării cu anumite concluzii și recomandări, care au rolul de a contribui la punerea în valoare a rezultatelor obținute cu referire la sistemul de învățământ din Bucovina.

Pentru crearea unei imagini mai obiective despre situația învățământului din Bucovina, o importanță deosebită revine metodei de cercetare comparativ-istorice, care contribuie la

expunerea realităților istorice școlare din Bucovina în comparație cu alte provincii austriece cu populație mixtă, precum și din spații locuite de români, cum ar fi Transilvania și Banat, Moldova și Muntenia (România din 1859) sau Basarabia (sub stăpânire rusească). Metoda comparativă s-a aplicat la analiza stării instituțiilor școlare din diferite districte și localități ale Bucovinei, cât și pentru remarcarea asemănarilor și deosebirilor diferitor tipuri de școli de nivel mediu. În teză s-a utilizat principiul cronologic de cercetare, mai ales în cap. 2, dar și după anumite domenii și problematici.

Caracteristica lucrării. Teza de față reprezintă un studiu de sinteză a evoluției învățământului primar, secundar și superior din Bucovina pe parcursul întregii perioade de stăpânire austriacă, de la ocuparea (în 1774) și anexarea (în 1775) a acestui teritoriu, până la unirea Bucovinei cu România, în 1918. O atenție deosebită în teză se acordă evoluției învățământului primar, începând cu deschiderea primelor școli primare, continuând cu reorganizarea învățământului după constituirea Monarhiei Austro-Ungare și încheind cu starea școlilor primare din Bucovina la începutul sec. XX.

Studierea mai detaliată a activității principalelor școli secundare din Bucovina reprezintă o completare substanțială pentru cunoașterea mai aprofundată a sistemului de învățământ din Bucovina pe parcursul stăpânirii austriece. În această teză este firesc să se analizeze și activitatea Universității din Cernăuți și să fie apreciat rolul și locul ei atât pentru autoritățile habsburgice, cât și pentru populația Bucovinei. Prin elaborarea acestei teze, sunt puse în valoare un șir de informații documentare inedite și edite cu referire la învățământul bucovinean, cu mai multe limbi de instruire. În centrul atenției se află în egală măsură toate tipurile de școli din Bucovina, fiind analizat cadrul legislativ imperial și provincial, examinate critic statisticile școlare, se compară starea învățământului din Bucovina cu alte provincii austriece cu populație mixtă și cu teritoriile populate de români.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute constă în elucidarea integrală și complexă a sistemului de învățământ din Bucovina, în contextul promovării de către autoritățile austriece a unei politici de modernizare și integrare a acestei provincii în sistemul social-economic, politic, cultural și educațional al Monarhiei Habsburgice. Prin elaborarea acestui studiu, s-a obținut un tablou general al instituțiilor școlare din Bucovina, pentru fiecare tip de școli în parte și per ansamblu, fiind rezolvată problema evoluției învățământului din Bucovina în perioada austriacă.

Pe parcursul pregătirii acestei lucrări, au fost cercetate și analizate diverse statistici școlare, în baza cărora au fost elaborate 70 de tabele (anexa nr. I), care au îmbogățit studiul cu material statistic inedit. Au fost elaborate și câteva tabele cu lista completă a rectorilor și prorectorilor de la Universitatea din Cernăuți, a decanilor, prodecanilor și senatorilor de la cele trei facultăți, în perioada 1875-1915 (anexa nr. II). Prin elaborarea acestei teze, s-a rezolvat problema examinării valorice a învățământului din Bucovina în perioada 1774-1918.

Rezultatele principale noi pentru știință și practică obținute. Teza prezintă o primă încercare din istoriografie de a aborda sistemul de învățământ în complexitatea sa, fiind cercetat învățământul primar, secundar și superior din Bucovina. Autorul a analizat anuarele școlare pentru învățământul primar, iar unde a fost cazul, a identificat și corectat mai multe statistici sau calcule erodate. Corectările aprofundate ne-a permis, pentru prima dată, să determinăm evoluția structurii etnice și confesionale a copiilor de vârstă școlară și a elevilor din școlile primare, în localitățile urbane și rurale din Bucovina, pentru fiecare an, în anii 1896-1913.

Alt rezultat principal nou al cercetării constituie analiza și compararea învățământului și nivelului științei de carte din Bucovina cu alte provincii austriece cu populație mixtă, și cu alte

spații, locuite de români. Acest mod de abordare și investigare comparativă a sistemului de învățământ reprezintă un reper pentru *o nouă direcție de cercetare în istoriografia Republicii Moldova*. În teză pentru prima dată sunt cercetate toate tipurile de școli medii din Bucovina, fiind elaborate tabele cu contingentul elevilor de la fiecare școală secundară, și per ansamblu. Caracterul inovator al tezei constă în soluționarea unei probleme științifice ce ține de evoluția sistemului de învățământ din Bucovina, care deschide perspective noi în elaborarea în știința istorică a unor studii similare cu referire la istoria învățământului din Basarabia în perioada stăpânirii rusești, precum și în alte provincii românești, aflate sub stăpânire străină.

Semnificația teoretică a tezei constă în studierea complexă și analiza lucrărilor publicate, a documentelor inedite și edite, a statisticilor și anuarelor școlare, ceea ce a permis elaborarea unei lucrări de sinteză la tema abordată. Studiul vine cu un aport teoretic nou, atât în domeniul științei istorice, cât și cel interdisciplinar, explorat insuficient până acum, care poate fi pus la temelie elaborării unei lucrări de sinteză la istoria Bucovinei în perioada 1774-1918. Prin elaborarea tezei de față, se vine cu un model teoretic și practic de cercetare a istoriei învățământului din Basarabia în perioada 1812-1918 și din alte provincii românești, aflate sub stăpâniri străine.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele cercetărilor din această teză pot fi valorificate pentru elaborarea unor lucrări de sinteză, la scrierea tezelor de licență, master și doctorat, pot fi utilizate în cadrul unor cursuri universitare sau pentru unele discipline propuse la ciclul de master, la elaborarea monografiilor unor sate sau a unor școli aparte. Lucrarea este utilă pentru cercetătorii, care studiază istoria Bucovinei pe parcursul perioadei de stăpânire austriacă, dar și pentru specialiștii din alte domenii, preocupați de cercetări istorice din domeniul pedagogiei, demografiei, istoriei bisericii, statisticii, legislației școlare, relațiilor internaționale.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere. Studiul sistemului de învățământ din Bucovina în perioada 1774-1918 a contribuit la:

1. abordarea complexă a unui sistem de învățământ dintr-o regiune multietnică;
2. stabilirea particularităților învățământului primar din Bucovina în perioada administrației militare (1774-1786), galițiene (1786-1848) și în intervalul 1848-1869;
3. investigarea legislației imperiale și din provincie cu privire la învățământ;
4. identificarea modului de implementare a politicilor statului prin intermediul consiliilor școlare și a inspectorilor școlari, în intervalul 1869-1918;
5. stabilirea frecvenței școlare și a structurii contingentului de elevi, după limba maternă și confesiuni, pentru fiecare an școlar, precum și pentru localitățile urbane și zona rurală a Bucovinei;
6. determinarea nivelului de dezvoltare a învățământului și a științei de carte din Bucovina, în comparație cu alte provincii austriece cu populație mixtă, precum și cu spațiile, populate de români;
7. stabilirea diferențelor programelor școlare de la diferite tipuri de școli secundare;
8. identificarea modului de funcționare a liceelor de băieți (oficial numite gimnazii), a școlilor reale și de meserii, a liceelor pentru fete și a școlilor normale;
9. reconstituirea tabloului general al instituțiilor școlare din Bucovina pentru fiecare tip de școli în parte și per ansamblu;
10. examinarea activității Facultății de Teologie Ortodoxă, a celor de Drept și de Filozofie, ale Universității din Cernăuți (1875-1918);
11. determinarea structurii contingentului de studenți, după limba maternă, confesiuni și locul de origine, pentru fiecare an de studiu și pentru fiecare facultate, în parte.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetărilor la tema respectivă au fost implementate prin elaborarea și publicarea a 3 monografii, a peste 40 de articole științifice, editate în reviste de specialitate și culegeri de articole din Republica Moldova, România, Ucraina, Germania. Comunicări științifice în problemele tezei au fost prezentate în cadrul mai multor conferințe naționale și internaționale, desfășurate în România (Suceava, Iași, Rădăuți, Târgu-Mureș), Ucraina (Cernăuți), în Republica Moldova (Chișinău). Rezultatele investigațiilor noastre au fost utilizate la elaborarea monografiilor unor școli sau sate din regiunea Cernăuți și județul Suceava. Unele concluzii și statistici școlare din studiile noastre au fost implementate în declarațiile societăților românești din Cernăuți, pentru susținerea învățământului în limba română din Ucraina.

Aprobarea rezultatelor științifice. Teza de doctor habilitat în istorie a fost elaborată în cadrul Catedrei de Istoria Românilor de la Facultatea de Istorie și Geografie a Universității Pedagogice „Ion Creangă” din Chișinău, a fost discutată și aprobată în ședința Catedrei de Istoria Românilor (15 iunie 2016), în ședințele seminarelor științifice de profil din cadrul Institutului de Istorie al AȘM (28 martie 2017) și Facultății de Istorie și Geografie de la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” (9 iunie 2017).

Problematica abordată în prezenta teză de doctor habilitat se află în interesul autorului de mai mulți ani, fapt ce a permis diseminarea unor rezultate la o serie de foruri și conferințe de rang național și internațional. Rezultatele obținute în cadrul acestor investigații au fost prezentate la peste 10 conferințe și reuniuni științifice internaționale, cu participarea specialiștilor în acest domeniu din Republica Moldova, România, Ucraina, Austria, Germania.

Publicațiile la tema tezei. O parte însemnată din rezultatele științifice au fost publicate în trei monografii cu privire la istoria învățământului primar, a școlilor secundare și a întregului sistem de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece. Autorul tezei a publicat peste 40 de articole și studii, în reviste de specialitate și în culegeri de studii din țară și de peste hotare. În aceste studii au fost abordate diverse aspecte ale evoluției și dezvoltării învățământului primar din Bucovina în perioada stăpânirii austriece, au fost editate mai multe articole despre gimnaziile, școlile reale și de meserii sau liceele pentru fete din Bucovina, câteva articole privitoare la înființarea și activitatea Universității din Cernăuți.

Volumul și structura tezei. Lucrarea a fost structurată, ținându-se cont de scopul prezentării cronologice și tematice a evoluției învățământului primar, secundar și superior din Bucovina. Teza cuprinde 260 de pagini text de bază și este alcătuită din adnotare (în limbile română, rusă și engleză), introducere, un capitol istoriografic și cinci capitole de bază, a câte 3-6 subcapitole fiecare, concluzii generale și recomandări, bibliografie cu 381 de titluri, două anexe (70 de tabele statistice și 5 tabele despre Senatul Universității din Cernăuți), declarația privind asumarea răspunderii și CV-ul autorului.

Cuvinte-cheie: Bucovina, școli primare, consilii școlare, inspectori școlari, știință de carte, corp didactic, gimnazii, licee, școli reale, școli de meserii, școli normale, Universitatea din Cernăuți.

CONȚINUTUL TEZEI

Teza prezentată pentru susținere, intitulată „Sistemul de învățământ din Bucovina (1774-1918)”, are un volum de 321 pagini și a fost elaborată în conformitate cu rigorile înaintate de către Consiliul Național pentru Atestare și Acreditare. Lucrarea este alcătuită din Adnotări în limbile română, engleză și rusă; Introducere; un capitol istoriografic; cinci capitole de bază ale tezei, divizate la rândul lor în 21 subcapitole; Concluzii generale și recomandări; Bibliografie cu 381 de titluri; Anexe (70 de tabele statistice școlare și 5 tabele cu privire la Senatul academic al Universității din Cernăuți); declarația privind asumarea răspunderii și CV-ul autorului.

Introducerea cuprinde actualitatea și importanța temei abordate, metodologia cercetării științifice, obiectivele de cercetare ale tezei, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor, sumarul compartimentelor tezei.

În **Capitolul I** sunt analizate lucrările, statisticile și izvoarele documentare cu referire la evoluția sistemului de învățământ din Bucovina în decurs de 144 de ani, cât timp această provincie s-a aflat în componența Imperiului Habsburgic. Mai întâi este expusă literatura istorică austriacă la acest subiect, publicată până în anul 1918. Sigmund Grünberg a editat printre primii un articol despre starea învățământului din Bucovina după 1850 și mai ales după reforma din 1869 [74]. Autorul totuși evită să remarce cauzele nivelului încă foarte slab a învățământului în satele românești și ucrainene din Bucovina, el prezentând doar statistici școlare generale, la nivelul întregii provincii.

Julius Wazl a elaborat un studiu mai detaliat despre învățământul din Bucovina către anul 1869, în care se preciza numărul școlilor și elevilor din fiecare district școlar, erau menționate toate școlile existente, dar erau evidențiate și cauzele nivelului încă slab de dezvoltare a învățământului primar [97]. Articole mai succinte despre învățământ au publicat Johann Polek, Ladislau Koczynski [77], Ferdinand Ziegler [103]. În aceste studii era accentuat rolul pozitiv al administrației austriece în direcția dezvoltării și modernizării învățământului primar, fără a se evidenția cauzele stagnării sau chiar degradării învățământului românesc din Bucovina.

Inspectorul școlar din orașul Cernăuți Josef Wotta a editat câteva studii bine documentate, în care prezintă starea învățământului din Bucovina în perioada 1862-1890 [102], examinează evoluția învățământului primar din orașul Cernăuți în perioada 1869-1904 [100], studiază amănunțit școlile primare din suburbiile Cernăuțiului [101], publică un studiu bine documentat despre salariile învățătorilor din diferite provincii austriece la sfârșitul sec. al XIX-lea. Au fost editate articole despre învățământ și în ucraineană, remarcându-se în special studiul lui Ilarion Karbulitcki [105].

Primele studii, dedicate special unor școli secundare din Bucovina, au fost publicate la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, marea majoritate în germană. De regulă, aceste studii erau elaborate și publicate de directorii sau profesorii unor școli secundare, în care erau prezentate informații detaliate despre înființarea și activitatea școlii respective; numărul elevilor după limba maternă, confesiuni și locul de origine; conținutul programelor școlare și orarul școlar în diferite clase; date detaliate despre componența corpului didactic; relatări despre edificiul școlar, despre taxele școlare sau bursele acordate unor elevi etc.

Stefan Wolf a publicat un studiu detaliat despre reformele survenite în învățământul secundar din Monarhia Habsburgică după revoluția din 1848, în care a editat lista directorilor și profesorilor, care au activat la Gimnaziul din Cernăuți în perioada 1850-1872 [99]. Cărturarul Constantin Morariu a editat o serie de articole despre mai multe școli secundare din Bucovina,

inclusiv despre gimnaziile din Cernăuți, Suceava și Rădăuți [81-82]. Aceste articolele constituie o primă încercare de prezentare generală a situației învățământului secundar din Bucovina în acea perioadă.

Gabriel Mor a publicat un studiu detaliat despre înființarea și lărgirea Gimnaziului din Rădăuți, precum și o retrospectivă istorico-statistică despre 25 de ani de existență a școlii [79]. Profesorul Carl Romstorfer a editat o lucrare cu informații diverse despre activitatea Școlii medii Tehnice de Stat din Cernăuți în perioada 1873-1898 [90]. Acelaș autor a publicat și un material despre starea învățământului profesional din Bucovina la sfârșitul sec. al XIX-lea. Directorul Dimitrie Isopescul a elaborat un studiu aniversar, în care sunt remarcate cele mai importante evenimente din activitatea Școlii Normale din Cernăuți, precum numirile și modificările din corpul didactic, schimbările din programul de învățământ, desfășurarea unor întâlniri sau sărbători în școală, rezultatele elevilor de la examenele de absolvire [76]. Până în prezent, acest studiu este cel mai detaliat material istoriografic despre activitatea Școlii Normale din Cernăuți, timp de 25 de ani.

Lucrările publicate la sfârșitul sec. al XIX-lea cu ocazia jubileului unor școli secundare, conțin valoroase materiale factologice, în baza unor surse școlare oficiale, dar evenimentele sau activitățile școlare sunt plasate într-o anumită ordine cronologică, fără realizarea unor comentarii sau analize. Aceste studii reprezintă mai degrabă un sumar al anuarelor școlare a instituțiilor școlare respective pentru o perioadă de 25 de ani, statisticile școlare fiind publicate fără a fi analizate sau comparate. Bunăoară, directorii care au publicat istoricul acestor școli, evită să remarce că, în aceste instituții se predă doar în germană, din care cauză proporția elevilor români și ucraineni era foarte mică.

La începutul sec. XX, mai mulți profesori de naționalitate română au publicat studii în germană despre unele școli medii. Astfel, Constantin Mandicevski a editat un material despre reformele cu referire la școlile reale din Bucovina, iar Victor Olinschi a analizat mai detaliat înființarea și primii ani de activitate a Școlii Reale Superioare Ortodoxe din Cernăuți [84]. Un studiu despre istoricul Gimnaziului nr. III din Cernăuți a fost publicat de Ioan Cuparencu. Autorul reflectă mai întâi preistoria deschiderii acestei școli secundare, apoi remarcă cele mai importante decizii școlare și evenimente din timpul existenței gimnaziului ca instituție separată, enumeră schimbările din corpul didactic al Gimnaziului germano-român, în decursul anilor 1901-1910 [78].

Despre Universitatea din Cernăuți s-au editat două lucrări mai importante în 1900. Secretarul universitar Anton Norst a coordonat apariția unui volum festiv, care conține informații biografice valoroase despre Senatul academic și corpul profesoral al Universității în perioada 1875-1900, despre Biblioteca universitară sau societățile studențești, se prezintă lista prorectorilor, decanilor, prodecanilor și senatorilor pentru anii de studii 1875/76 – 1899/1900 [68]. Tot atunci, Senatul academic a editat un studiu festiv, în care se prezintă în detaliu înființarea și activitatea Universității, apoi a celor trei facultăți, în decurs de 25 de ani (1875-1900) [72]. Ambele lucrări conțin un bogat material factologic, foarte valoros pentru cercetarea istoriei acestei instituții.

La cumpăna sec. XIX-XX s-au publicat și alte materiale despre Universitatea din Cernăuți. Profesorul Isidor de Onciul a publicat un studiu despre dezvoltarea culturii teologice și clericale din Bucovina. În această lucrare se prezintă mai detaliat activitatea Școlii clericale (1786-1818) și a Institutului de Teologie (1827-1875), precum și a Facultății de Teologie, în primii ani de existență [85]. Despre Facultatea de Teologie a publicat un articol valoros și Eusebie Popovici [42]. În timpul războiului, Heinrich Singer a publicat o broșură, prin care insistă că la Cernăuți trebuia să fie păstrată universitatea cu predare în limba germană [91].

Literatura istorică austriacă de până la anul 1918 se caracterizează prin abordarea anumitor subiecte cu referire la învățământul primar și secundar din Bucovina, dar cele mai multe studii au fost consacrate activității unor instituții școlare, fiind elaborate cu ocazia unor aniversări jubiliare. În aceste articole și studii se aprecia pozitiv măsurile autorităților școlare austriece, se atrăgea atenție cu precădere învățământului în limba germană, fiind neglijate problemele din domeniul școlar cu care se confruntau românii sau ucrainenii din Bucovina. Studiile în limba germană, publicate în această perioadă, sunt valoroase până în prezent mai ales datorită multiplelor date și statistici factologice cu referire la sistemul de învățământ din Bucovina.

Istoriografia românească despre învățământul din Bucovina. Românii bucovineni Dimitrie Isopescul și Constantin Morariu, printre primii au abordat problematica evoluției învățământului românesc din Bucovina. Dimitrie Isopescul a analizat succint starea învățământului românesc din Bucovina până la reformele școlare din anii 60-70 ai sec. al XIX-lea [75], iar Constantin Morariu s-a referit cu precădere la starea învățământului în perioada administrațiilor militare și galițiene [80].

Istoricul Ion Nistor a publicat un articol detaliat despre învățământul primar din Bucovina la începutul stăpânirii austriece, până către anul 1820 [83], remarcând că, presiunile de germanizare și catolicizare a învățământului au cauzat neîncrederea populației autohtone față de școală. George Tofan a publicat în română mai multe articole despre învățământul bucovinean, în care examinează succesele din învățământul primar la sfârșitul sec. al XIX-lea, prezintă legile de salarizare a învățătorilor, se referă la lupta românilor bucovineni pentru învățământ în limba maternă. George Tofan a elaborat și o lucrare valoroasă despre învățământul public din Bucovina în perioada austriacă, păstrată sub formă de manuscris, în care expune critic evoluția învățământului din Bucovina până la reformele din 1869, menționând multiple probleme cu care s-a confruntat școala românească [52]. Acest studiu, alcătuit din două părți, a fost publicat recent la Suceava [51]. La începutul sec. XX, în revista „Școala” din Cernăuți au fost publicate în română articole mai succinte despre procesul de naționalizare a școlilor primare, despre sistemul bilingv de instruire sau cu referire la activitatea Școlii Normale din Cernăuți [16].

În ajunul declanșării Primului Război Mondial au fost publicate mai multe articole în limba română și despre învățământul secundar din Bucovina. Bunăoară, Gherasim Buliga s-a referit la lupta pentru instruirea în română și activitatea secției române de la Școala Normală [16], iar Eusebie Popovici a publicat un articol despre întemeierea liceului ortodox pentru băieți din orașul Suceava [40]. Alți autori s-au referit la istoricul Școlii Reale Ortodoxe din Cernăuți, ori au prezentat critic sistemul bilingv sau utracvin de instruire în școlile medii. George Tofan a elaborat un studiu privind localitățile cu populație românească din Bucovina și numărul elevilor care frecventau o școală secundară [50]. Această anchetă, valabilă pentru anii 1911-1912, ne ajută să remarcăm satele, care dădeau cei mai mulți elevi români în școlile secundare. George Tofan a publicat și câteva articole despre Universitatea din Cernăuți, în care relatează despre societățile studențești sau Catedra de istorie română. Iorgu Toma a editat o lucrare, în care remarcă aportul deosebit al Societății *Școala Română* pentru îmbunătățirea situației școlilor primare și secundare cu instruire în limba română din Bucovina [53]. Autorii acestor studii activau atunci în școlile secundare respective și cunoșteau din proprie experiență situația din aceste instituții și problemele cu care se confruntau mai ales elevii români.

După unirea Bucovinei cu România, în istoriografia românească s-au publicat și câteva materiale despre învățământul primar din Bucovina. Olga Hrenciuc a analizat critic evoluția învățământului, arătând starea gravă a școlilor din această provincie, mai ales până la mijlocul sec.

al XIX-lea [28]. Simeon Reli s-a referit la istoricul școlii primare din Coțmani [46], iar Emanuil Isopescu a realizat o retrospectivă succintă a evoluției învățământului din Bucovina pe parcursul stăpânirii austriece [30]. Studiile respective, deși conțineau informații noi despre școlile din Bucovina, investigau doar unele subiecte înguste și se refereau cu precădere la învățământul românesc din această provincie.

În primii ani după unirea Bucovinei cu România, au fost publicate în limba română mai multe anuare ale liceelor din Bucovina, care conțineau și informații succinte despre activitatea unor școli secundare din acest teritoriu în ultimii ani de stăpânire austriacă, în timpul războiului sau în primii ani după unirea cu România. Bunăoară, Victor Morariu relatează despre activitatea Liceului din Suceava în anii de război 1914-1918 [34], iar Emanuil Isopescu editează informații succinte cu referire la înființarea și activitatea liceului din Rădăuți [30]. Alți directori au descris succint activitatea liceului de băieți din Cernăuți și a liceului românesc din capitala Bucovinei, s-au referit la istoricul activității Liceului din Câmpulung.

Tot atunci au fost editate și câteva studii despre activitatea unor licee pentru fete la începutul sec. al XX-lea și în primii ani după unire. Astfel, Agripina Tarnoviețchi a elaborat un studiu al istoricului liceului de fete din Cernăuți [49]. S-au editat relatări succinte despre liceul orășenesc de fete din Rădăuți ori liceul ortodox de fete din Cernăuți. Publicate în română, aceste materiale erau binevenite la acea etapă, fiindcă se adresau publicului larg din Bucovina, dar și din toată România, care nu cunoștea germana. Aceste studii restrânse prezintă interes și acum pentru cercetare, fiindcă acoperă perioada din ajunul și din timpul războiului, despre care s-a scris mai puțin în istoriografia austro-germană, și accentul se pune mai ales pe problemele învățământului în română.

În perioada interbelică au fost editate câteva studii mai detaliate despre unele licee din Bucovina. Profesorul Eusebie Popovici a publicat o monografie valoroasă despre activitatea Liceului Ștefan cel Mare din Suceava în perioada 1860-1935, în care a examinat diferite aspecte din istoria activității acestei școli [41]. Filimon Taniac a editat un studiu jubiliar despre Gimnaziul Ortodox din Suceava, dar se referă doar la primele trei decenii de activitate a școlii, din anii 1860-1890 [48]. Traian Procopovici a publicat o lucrare despre istoricul Școlii medii Tehnice din Cernăuți, cea mai mare parte a studiului referindu-se la perioada austriacă de activitate a școlii [43].

După unirea Bucovinei cu România, s-au publicat materiale despre activitatea universității românești din Cernăuți, mai puțin despre perioada austriacă a acestei instituții. În această perioadă s-au editat unele studii interesante despre societățile studențești românești *Dacia* [18], *Junimea* [19] sau *Academia ortodoxă*, în care era reflectată și perioada austriacă de activitate ale acestora.

Anexarea nordului Bucovinei de către Uniunea Sovietică în 1940 și instaurarea unui regim comunist prosovietic în România după al Doilea Război Mondial, au făcut imposibilă apariția unor studii despre istoria Bucovinei. Abia la sfârșitul anilor '70 ai sec. al XX-lea au apărut la Suceava câteva articole mai importante despre situația învățământului din Bucovina la începutul stăpânirii austriece [67], despre învățământul ambulant și importanța sa pentru educarea unor tineri români din Bucovina [15]. A fost editat și un material despre Liceul „Dragoș Vodă” din Câmpulung, succint fiind prezentată și perioada austriacă de funcționare a gimnaziului din acest oraș [31].

I.V. Goraș a publicat o lucrare mai detaliată despre învățământul românesc din partea de sud a Bucovinei în perioada 1775-1918. În această carte, însă, nu se analizează școlile din nordul provinciei și, din motive lesne de înțeles, nu se utilizează denumirea de Bucovină, fiind folosită noțiunea de învățământ sucevean. În lucrarea sa, I.V. Goraș prezintă succint și activitatea liceelor din Suceava, Rădăuți și Câmpulung, precum și a școlii profesionale din Câmpulung, instituții în

care s-a predat parțial și în română [25]. În această lucrare, însă, autorul pune accentul pe școlile românești din sudul Bucovinei și foarte puțin acordă atenție școlilor cu alte limbi de instruire.

După 1989 s-au publicat mai multe lucrări despre istoria Bucovinei în România și Republica Moldova, în care istoricii Mihai Iacobescu [29], Ștefan Purici [44], Mihai-Ștefan Ceaușu [17], Constantin Ungureanu au acordat atenție investigațiilor sistemului de învățământ din această provincie în perioada austriacă. Mircea Grigoroviță a editat o monografie, care se referă la învățământul din partea nordică a Bucovinei în perioada 1775-1944 [26], iar Gheorghe Giurcă a publicat o carte despre învățământul din Suceava [24]. Ambele lucrări, însă, prezintă starea învățământului primar doar din unele părți ale Bucovinei, accentul fiind pus în special pe învățământul românesc din zonele respective.

În ultimele două decenii, în România au fost publicate mai multe cărți, care sunt dedicate istoriei anumitor școli secundare din actualul județ Suceava. În această perioadă s-au editat două monografii despre Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți [13; 32], în care perioada austriacă a fost prezentată doar succint. Marian Olaru și Elena Olaru au tipărit o lucrare despre Colegiul Tehnic din Rădăuți, unde în perioada austriacă a funcționat Liceul orășenesc pentru fete. Cea mai mare parte a studiului se referă la perioada de după anul 1918, fiind expusă doar o cronică a școlii în anii 1905-1918 [36]. Franz Pieszczech a publicat o monografie interesantă despre Liceul „Lațcu Vodă” din Siret, în care prezintă succint și perioada austriacă de funcționare a acestei școli [38].

Valeriu Maricari a scos de sub tipar o carte despre Școala de arte și meserii din Câmpulung, în care prezintă atât activitatea acestei școli, cât și pe cei mai cunoscuți profesori de la această instituție școlară [33]. În altă carte s-a abordat la modul general învățământul din orașul Câmpulung, inclusiv liceele de băieți și fete, precum și școala de meserii din oraș [14]. Florin Moraru a editat o monografie a Colegiului Național Ștefan cel Mare din Suceava, în care se prezintă într-o formă mai generală și activitatea instituției în perioada austriacă [35]. După 1990 s-au editat mai multe articole despre funcționarea unor școli secundare din Bucovina. Remarcăm studiile, elaborate de Vladimir Trebici [54], Gheorghe Schipor [47], Dimitrie Vatamaniuc.

Recent, cercetătoarea Ligia-Maria Fodor a publicat mai multe articole despre învățământului secundar din Bucovina, în care analizează în detaliu legislația austriacă cu privire la organizarea și funcționarea diferitor tipuri de școli secundare [20], examinează activitatea Gimnaziului greco-ortodox din Suceava [21], redă activitatea celor mai importante școli medii din Bucovina după anul 1861 [71]. Ligia-Maria Fodor a editat și o lucrare valoroasă despre învățământul secundar în Bucovina în perioada 1861-1918 [22]. În această monografie sunt prezentate toate gimnaziile de băieți, liceele de fete și școlile reale din Bucovina, dar nu sunt incluse și școlile agricole, de meserii sau Școala Normală din Cernăuți, care de asemenea aveau un nivel mediu de instruire. Prin studiile sale, Ligia-Maria Fodor și-a adus o contribuție importantă la elucidarea și prezentarea învățământului secundar din Bucovina în perioada autonomiei provinciale (1861-1918).

În istoriografia românească de după anul 1990 s-au publicat mai multe articole și studii despre Universitatea din Cernăuți, cele mai multe fiind consacrate activității unor societăți studențești românești din capitala Bucovinei. Autorii acestor articole au abordat mai pe larg subiectul constituirii și activității acestor asociații academice [37], funcționarea societăților *Junimea* [39] sau *Arboroasa*, relațiile dintre societățile studențești românești și germane, activitatea asociațiilor academice germane. Au fost editate și alte materiale cu referire la inaugurarea Universității, despre Facultatea de Teologie, învățământul farmaceutic sau istoricul creării catedrei de istoria românilor. Mircea Grigoroviță a editat o lucrare despre Universitatea românească din Cernăuți, în care doar foarte succint se referă la perioada austriacă de activitate a acestei instituții [27]. Același autor a

elaborat o lucrare despre învățământul în nordul Bucovinei, în care doar pe scurt se referă la funcționarea universității în perioada de până la 1918 [26].

Studii în istoriografia germană și ucraineană, despre învățământul din Bucovina. În perioada interbelică, istoricii austrieci și germani au fost mai puțin preocupați de istoria Bucovinei. În schimb, în perioada postbelică, foștii repatriați germani din Bucovina au publicat în Germania mai multe cărți și articole despre istoria acestei provincii. Erich Prokopowitsch a elaborat un articol consistent despre învățământul primar din Bucovina, cât și despre cele mai importante școli secundare din acest ținut în perioada austriacă. Autorul a expus mai desfășurat activitatea Gimnaziului german din Cernăuți, succint fiind examinate și alte școli secundare [87].

Rudolf Wagner a editat două volume despre învățământul austriac din Bucovina, primul fiind dedicat învățământului primar [95]. În lucrare se analizează doar succint evoluția învățământului primar în perioada respectivă, iar accentul se pune pe influența benefică a factorului german, fără a se menționa și problemele existente în sistemul de învățământ. Volumul II al lucrării lui Rudolf Wagner este consacrat școlilor secundare și Universității din Cernăuți. Studiul conține informații mai detaliate cu referire la Gimnaziul german din Cernăuți. Pentru alte gimnazii de băieți, Rudolf Wagner publică doar relatări generale și editează liste cu componența corpului didactic în 1914. Autorul a examinat mai detaliat activitatea diferitor asociații studențești, create pe criterii etnice, se referă la predarea disciplinei de farmaceutică, relatează despre inaugurarea Universității românești la Cernăuți [96]. În lucrarea respectivă sunt publicate în principal liste cu profesori și învățători, statistici despre elevi, programe școlare, doar superficial fiind analizată evoluția învățământului secundar din Bucovina. Autorul nu compară situația diferitor tipuri de școli secundare, se referă cu precădere la școlile cu instruire în germană și neglijează instituțiile cu instruire parțială în română ori ucraineană.

Tematica Universității din Cernăuți a fost abordată în mai multe studii ale unor autori din Germania. Erich Prokopowitsch a publicat o carte, în care prezintă informații despre înființarea și activitatea instituției, despre corpul profesoral, catedrele, instituturile și seminarele de la cele trei facultăți, despre biblioteca universitară și societățile studențești [88]. În această perioadă au mai fost publicate articole despre Universitate, semnate de Emanuel Turczynski [92], Franz Hieronimus Riedl [89], Hans Prelitsch [86], în care se pune accentul pe importanța benefică a deschiderii unei universități cu predare în germană la Cernăuți, se remarcă activitatea societăților studențești.

Rudolf Wagner a editat o lucrare despre Universitatea din Cernăuți, în care sunt incluse articole ale diferitor autori germani cu referire la trecutul acestei instituții superioare de învățământ. Editorul Rudolf Wagner a publicat în această carte câteva materiale despre preistoria acestei instituții, corpul profesoral de la cele trei facultăți sau rectorii Universității. Alți autori au editat schițe biografice ale unor profesori renumiți de la această universitate, iar Erich Beck a elaborat o listă bibliografică cu 319 titluri de studii și articole cu referire la istoria Universității din Cernăuți [69].

Recent s-a editat un studiu despre trecutul multicultural al Cernăuțiului și Bucovinei, în care sunt expuse și articole despre Universitatea austriacă din Cernăuți [98]. O altă monografie, consacrată mai multor universități, conține un material interesant despre discuțiile din timpul războiului privind eventualitatea transferării Universității din Cernăuți la Salzburg [94]. În Occident a fost publicată o carte, în care au fost incluse un șir de articole, consacrate diferitor aspecte ale activității acestei universități [73].

În ultimul deceniu al sec. al XX-lea, despre învățământul din Bucovina s-au editat articole în germană, în care este expusă problematica limbii de instruire în școli [70] sau nivelul de educație și modernizare a societății bucovinene [73]. Autorii germani apreciază pozitiv politicile educaționale ale autorităților austriece, mai ales după anul 1869, care urmăreau scopul să modernizeze societatea bucovineană, inclusiv prin intermediul rețelei de școli cu diferite limbi de instruire.

În perioada interbelică, istoricii ucraineni și ruși au fost mai puțin interesați de istoria Bucovinei, iar după 1940, în istoriografia sovietică s-a atras atenție cu precădere la aspecte social-economice sau lupta de clasă a locuitorilor Bucovinei, învățământul din această provincie fiind studiat doar superficial, unilateral, tendențios. După dezmembrarea Uniunii Sovietice, la Cernăuți au fost editate în ucraineană mai multe lucrări și articole despre istoria Bucovinei, mai puțin însă despre învățământul primar din această fostă provincie austriacă. Lilia Kobileansika a susținut o teză de doctorat, în care s-a referit cu precădere la școlile din nordul Bucovinei, unde instruirea s-a realizat în limba ucraineană, descrie programele școlare, prezintă manualele elaborate în ucraineană [106]. O monografie despre învățământul școlar din Bucovina a publicat Odarka Penișkevici. Deși studiul este dedicat întregii Bucovine, în centrul atenției autoarei se află doar nordul provinciei, școlile ucrainene, precum și manualele și materialele didactice în ucraineană [107].

La Cernăuți s-a publicat o monografie în ucraineană, în care se examinează înființarea și începutul activității Universității, funcționarea celor trei facultăți, situația Universității în timpul războiului. O atenție sporită în lucrare se acordă burselor și asociațiilor academice ale studenților ucraineni de la universitate [109]. Totuși, această monografie jubiliară aduce puține informații noi despre activitatea Universității, cele mai multe date factologice fiind preluate din alte studii și articole, editate anterior în limba germană. Per ansamblu, în istoriografia ucraineană încă nu au fost elaborate lucrări consistente despre diverse aspecte ale sistemului de învățământ din Bucovina, iar studiile editate la această temă cuprind cu precădere doar instituțiile școlare din partea de nord a Bucovinei, atenția principală fiind acordată școlilor cu instruire în limba ucraineană.

Autorul acestei teze a elaborat și a publicat trei monografii și circa 40 de articole și studii, în care au fost abordate și cercetate diverse aspecte ale evoluției și dezvoltării învățământului primar în diferite perioade administrative, s-a evaluat știința de carte, s-au examinat și remarcat unele greșeli de calcul din statisticile școlare de la începutul sec. XX. În atenția autorului s-au aflat și alte aspecte ale învățământului primar, precum evoluția învățământului din orașul Cernăuți, situația învățământului în România și în alte provincii cu populație românească, activitatea școlilor particulare românești și a inspectorilor școlari din Bucovina, nivelul și modul de salarizare a învățătorilor bucovineni după anul 1869. Aceste și alte aspecte au fost investigate și în monografia, consacrată învățământului primar din Bucovina [58].

Subsemnatul acestei teze a realizat un studiu monografic detaliat despre toate tipurile de școli medii din Bucovina, atenția principală fiind acordată liceelor pentru băieți (oficial numite gimnazii) [65]. În diferite reviste au fost editate articole despre gimnazii și alte tipuri de școli medii din Bucovina, despre funcționarea școlilor secundare din capitala Bucovinei, despre învățământul primar și secundar din Bucovina în perioada 1869-1918. Au fost elaborate și câteva studii cu referire la istoricul activității unor școli secundare. În limba engleză a fost elaborat un articol despre Gimnaziul Ortodox din Suceava [104], iar recent s-a tipărit în limba germană un studiu cu referire la școlile secundare din Bucovina, la începutul sec. XX [93]. Prin publicarea

acestor studii, s-a urmărit scopul de a elucida și analiza sub diferite aspecte modalitatea de funcționare a școlilor secundare din Bucovina, evidențiindu-se atât factorii pozitivi de modernizare a societății bucovinene, cât și unele deficiențe în activitatea școlilor medii.

Autorul acestui studiu a publicat de asemenea câteva articole cu referire la înființarea și activitatea Universității din Cernăuți, sau despre profesorii români de la această instituție, a fost editat un material despre Senatul Academic al Universității. De asemenea, monografia dedicată sistemului de învățământ din Bucovina conține un capitol despre Universitatea din Cernăuți în perioada 1875-1919 [63]. În această lucrare au fost examinate multiple aspecte cu referire la înființarea și activitatea Universității, localul instituției și Biblioteca Universitară, corpul profesoral și contingentul de studenți de la cele trei facultăți, bursele studentești și societățile academice.

Pe parcursul cercetării și elaborării tezei de față, au fost consultate un șir de fonduri din Arhivele de la Cernăuți, București, Suceava. Diverse informații despre sistemul de învățământ din Bucovina conțin dosarele fondului 211 *Consiliul Școlar provincial al Bucovinei* de la Arhiva de Stat a regiunii Cernăuți. La aceeași arhivă există fondul 320 *Mitropolia Bucovinei*, care conține multe documente despre contribuția anuală a Fondului Bisericesc din Bucovina la întreținerea unor școli primare și secundare. O parte din acest fond se păstrează și la Arhivele Naționale din Suceava.

La Arhiva din Cernăuți există mai multe fonduri ale unor școli secundare din nordul Bucovinei, iar la Arhiva din Suceava sunt câteva fonduri ale unor licee din Suceava, Rădăuți, Siret. Fondurile respective conțin informații anuale despre frecvența școlară, rapoarte de activitate în formă de manuscris, date despre corpurile didactice. Cercetarea acestor fonduri au permis completarea tezei cu material factologic inedit. De asemenea, diverse statistici și rapoarte școlare, anualele școlilor medii și a Universității din Cernăuți constituie până în prezent cele mai valoroase surse documentare editate, de o mare importanță pentru investigarea sistemului de învățământ din Bucovina.

Așadar, deși în istoriografia românească, austro-germană ori ucraineană s-au publicat un șir de articole, materiale, studii și lucrări, dedicate învățământului din Bucovina, totuși până în prezent nu a fost elaborată o lucrare complexă, care să analizeze detaliat diferiți factori ai acestei problematice, multe aspecte rămânând puțin elucidate și fiind apreciate în mod diferit sau unilateral. Majoritatea lucrărilor și articolelor publicate, care se referă la învățământul primar sau secundar din Bucovina în perioada austriacă, au mai mult un caracter general sau elucidează doar istoria unor școli aparte. Lucrările publicate în limbile română, germană sau ucraineană, menționează mai ales evoluția învățământului unei anumite etnii, fiind minimalizat rolul și locul școlilor cu alte limbi de instruire. Acestea și alte circumstanțe fac deosebit de actuală cercetarea problematiceii privind sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece.

În **Capitolul II** al lucrării, intitulat „**Școlile primare din Bucovina sub tutela autorităților bisericești (1774-1869)**”, se cercetează în ordine cronologică evoluția învățământului primar în perioada administrațiilor militară (1774-1786) și galițiană (1786-1848), precum și după revoluția din 1848, până la reforma școlară din 1869. Accentul se pune pe analiza comparativă a învățământului din diferite perioade și evidențierea atât a unor rezultate pozitive, cât și a problemelor din acest domeniu.

În subcapitolul „**Reorganizarea învățământului din Bucovina în perioada administrației militare**”, autorul evaluează nivelul de dezvoltare a învățământului din spațiul Bucovinei în ajunul și la începutul stăpânirii austriece. În rezultatul cercetărilor s-a constatat că, la momentul ocupării

Bucovinei de către Austria, în acest teritoriu activau 6 școli domnești, un șir de școli mănăstirești, școli bisericești în orașe și satele mai importante, mai multe școli particulare. Principala instituție de învățământ din nord-vestul Moldovei era Academia teologică de la Putna [55, p. 81].

În 1774, în Monarhia Habsburgică era introdusă obligativitatea învățământului și erau înființate trei categorii de școli: școala primară elementară (trivială), școala primară superioară sau principală și școala normală. Obligativitatea școlară era de la 5 până la 12 ani [52, p. 37]. Nivelul de școlarizare a copiilor era atunci foarte jos chiar și în provinciile mai dezvoltate din vestul Monarhiei Habsburgice [52, p. 29]. În teritoriile locuite de români, învățământul era mai dezvoltat în Banat, unde în 1771, la o populație ortodoxă de cca. 260 mii persoane reveneau 73 de școli ortodoxe, frecventate de 1.285 de elevi. La începutul stăpânirii austriece, nivelul de dezvoltare a învățământului din Bucovina era mai avansat față de restul Moldovei, dar învățământul primar se afla doar la etapa incipientă de dezvoltare, iar majoritatea absolută a populației era analfabetă. Nivelul de dezvoltare a societății moldovenești era inferior față de statele occidentale, dar era comparabil cu statele vecine și cu provinciile din estul Monarhiei Habsburgice.

Primul guvernator al Bucovinei, generalul Gabriel von Spleny, încă la 10 decembrie 1774 a propus un proiect de organizare a învățământului în această provincie, care prevedea înființarea unor școli primare româno-germane. Guvernul austriac nu a aplicat imediat acest proiect de reorganizare școlară, ci a dispus doar înființarea unei școli germane la Suceava. Următorul guvernator, generalul Karl Enzenberg, a realizat mai întâi alte reforme, care aveau să diminueze poziția Bisericii ortodoxe în acest teritoriu. Reformele din 1782-1783 au subminat și învățământul românesc din Bucovina, fiindcă mai mulți cărturari de seamă au emigrat în Moldova.

În continuare sunt investigate reformele școlare, aplicate în Bucovina de generalul Enzenberg. La Cernăuți și Suceava au fost deschise școli normale, cu limbile de instruire germană și română, au fost reorganizate și școlile domnești existente, care cu timpul au fost desființate. În 1786 s-a adoptat un Regulament școlar, care stabilea laicizarea învățământului, etatizarea școlii și obligativitatea frecventării școlilor primare de copiii între 7 și 13 ani. Atunci erau în Bucovina 6 școli districtuale sau principale, cu predare în germană și română. În ultimii ani de administrație militară au început să fie deschise și școli triviale la țară, dar numărul acestor școli era foarte mic. Remarcăm faptul că, toate manualele, utilizate atunci în învățământul din Bucovina, erau doar în limbile română și germană, iar școlile erau doar cu limbile de instruire română și germană.

În subcapitolul doi „*Stagnarea învățământului primar în perioada administrației galițiene (1786-1848)*”, autorul continuă cercetarea învățământului în perioada, când Bucovina a fost inclusă în componența Galiției. Până în anul 1792 au fost înființate în Bucovina 32 de școli triviale, iar alte 28 urmau în curând să fie deschise. Însă, în 1793 s-a anulat obligativitatea învățământului elementar în Bucovina. În consecință, deja în anul 1795 și-au încetat activitatea 11 școli triviale din Bucovina [83, p. 34-35]. Cercetările noastre ne demonstrează că, în perioada 1793-1803 în Bucovina s-a produs o diminuare numerică a școlilor primare, dar și un regres al calității învățământului. Dacă la începutul administrației galițiene erau în Bucovina 6 școli principale, atunci în 1803 mai existau doar două școli principale la Cernăuți și Suceava.

În 1804 a fost adoptată o nouă lege școlară imperială, care a contribuit la creșterea influenței bisericii asupra procesului instructiv-educativ. Această lege a învățământului, cu mici modificări, a rămas în vigoare până în anul 1869. După anul 1804, în Bucovina au fost înființate doar câteva școli triviale. În teză sunt menționate localitățile, unde au fost deschise școli noi, sunt remarcate planurile autorităților austriece de înființare a unor școli triviale în diferite sate din Bucovina. În 1813 funcționau în Bucovina două școli principale și 15 triviale, dar nici una în sate cu populație

majoritar românească. Față de anul 1803 erau doar 4 școli triviale noi. Școlile din partea nordică a Bucovinei erau româno-germane, deci încă nu erau școli cu instruirea și în ucraineană.

La începutul sec. al XIX-lea în Bucovina existau și un șir de școli particulare (cele mai multe în colonii evanghelice germane). Comunitățile mozaice din Bucovina de asemenea au organizat școli private pentru copiii de această confesiune. La Suceava a existat din anul 1777 și o școală privată a comunității armenе, care a funcționat pe parcursul întregii perioade austriece.

La cumpăna secolelor al XVIII – XIX-lea, cea mai importantă instituție de învățământ cu limba română de predare din Bucovina a fost școala clericală, deschisă în 1786 la Suceava și transferată în 1789 la Cernăuți. Școala clericală a avut cei mai mulți absolvenți în perioada 1804-1809. Însă, din cauza deciziilor luate de autorități, după anul 1810 s-a redus brusc numărul absolvenților, iar școala clericală a fost închisă în 1818.

Pentru învățământul românesc din Bucovina cea mai nefastă a fost perioada 1815-1844, când s-au intensificat presiunile de catolicizare, germanizare și polonizare a învățământului. Majoritatea elevilor din școli erau germani și maghiari, de confesiune catolică și protestantă, pe când proporția copiilor ortodocși școlarizați era mult mai mică (numai cca. 1,7% în anul 1831). În aceste împrejurări, românii bucovineni au recurs la practica școlilor private, a celor mănăstirești sau al învățătorilor ambulanti. În teză se aduc mai multe exemple ale unor personalități cunoscute din Bucovina, care cu ajutorul învățătorilor ambulanti au învățat a scrie și citi în limba română.

În teză sunt prezentate și un șir de statistici despre nivelul de dezvoltare a învățământului primar din alte provincii, locuite de români. În baza acestor informații s-a constatat că, la mijlocul sec. al XIX-lea, sistemul de învățământ din Transilvania și Banat era mult mai dezvoltat decât în Bucovina. După nivelul de instruire, situația românilor bucovineni era atunci comparabilă cu cea a locuitorilor din Basarabia.

În subcapitolul 3 se investighează *dezvoltarea învățământului primar în anii 1848-1869*. Initial se remarcă importanța evenimentelor revoluționare din anul 1848 pentru relansarea și dezvoltarea sistemului de învățământ atât la nivelul întregii Monarhii, cât și în spațiul Bucovinei. Cele mai arzătoare probleme ale învățământului constau atunci în introducerea limbii materne în procesul de instruire și transmiterea școlilor în subordinea Consistoriului din Cernăuți. Problema școlară s-a aflat și în centrul atenției deputaților aleși în Parlamentul din Viena.

Autorul tezei remarcă cele mai importante succese obținute în domeniul învățământului, precum înființarea, în anul 1849, a Catedrei de limba și literatura română la Gimnaziul german din Cernăuți; introducerea limbii române la Institutul de Teologie; deschiderea în decembrie 1848 la Cernăuți a unei școli normale sau “preparandii”, care să pregătească învățători pentru școlile rurale; introducerea limbii române ca obiect obligatoriu la școlile din Cernăuți. În teză sunt prezentate manualele și cărțile didactice în limba română, elaborate după anul 1850 de cărturarii bucovineni Silvestru Morariu-Andrievici și Vasile Ianovici, se analizează trecerea școlilor din localitățile cu parohii ortodoxe, sub controlul Consistoriului Ortodox. În 1855, în subordinea Consistoriului din Cernăuți se aflau numai școala principală și școala de fete din Siret, și 5 școli triviale [52, p. 166]. În 1859, sub îngrijirea Consistoriului Ortodox se aflau 2 școli principale naționale (din Cernăuți și Siret), școala de fete din Siret, 41 de școli triviale și 3 școli naționale bisericești.

Cercetările realizate ne demonstrează că, în intervalul 1848-1869, rețeaua de școli primare în Bucovina s-a dezvoltat mult mai repede, numărul lor crescând de la 50 (în 1850), la 157 (în 1865) [74, p. 206]. În 1862, din 122 de școli primare din Bucovina, 64 erau ortodoxe, 42 catolice, 12 evanghelice, două evreiești, una armeană și una lipoveană [77, p. 33; 95, p. 21]. Autorul tezei

analizează statistica despre învățământul primar din anul 1865, potrivit căreia, în Bucovina erau 157 de școli primare, inclusiv 13 germane, 23 românești, 13 rutene, una maghiară și 107 mixte. Cea mai bună frecvență se consemna la copiii protestanți, iar cel mai slab erau frecventate școlile triviale ortodoxe. La sfârșitul anilor '60 ai sec. al XIX-lea, școlile primare erau frecventate doar de cca. 7.300-8.300 de copii. În 1869 la o școală primară revenea în medie numai câte 48 de elevi, acest indicator fiind și mai jos la școlile ortodoxe (doar 3.414 elevi la 112 școli) [52, p. 176].

În ajunul adoptării noii legi a învățământului din anul 1869, existau foarte mari discrepanțe între diferite provincii austriece în ce privește nivelul de dezvoltare a sistemului de învățământ și de școlarizare a copiilor. La sfârșitul anilor '60 ai sec. al XIX-lea, învățământul din Bucovina era mai slab dezvoltat decât în Banat și Transilvania, dar și față de unele județe din România.

În **Capitolul III**, intitulat „**Modernizarea învățământului primar din Bucovina în 1869-1918**”, se analizează și cercetează învățământul primar în intervalul, când s-a produs reorganizarea și modernizarea reală a învățământului bucovinean. În acest capitol au fost examinate reformele școlare imperiale și provinciale, activitatea consiliilor școlare și a inspectorilor școlari, frecvența școlilor din Bucovina, evoluția contingentului de elevi de la școlile primare după limba maternă, confesiuni și după limba de instruire, naționalizarea învățământului primar și activitatea școlilor particulare românești, știința de carte și activitatea corpului didactic din Bucovina.

În subcapitolul „*Reformele din învățământul primar și consiliile școlare*”, s-au examinat reformele școlare și atribuțiile consiliilor școlare. În teză sunt analizate cele mai importante articole ale legii școlare imperiale, precum conducerea și supravegherea învățământului public, rolul bisericii în școală, modul de alegere a limbii de instruire în școală, numărul elevilor într-o clasă, condițiile de activitate a școlilor private. Dieta Bucovinei a votat legea provincială a învățământului, care reglementa modalitatea de înființare, întreținere și de frecventare a școlilor primare. În teză sunt expuse stipulațiile câtorva articole importante a legii respective [95, p. 35-36, 38-39].

Legile școlare imperiale și provinciale au acordat un rol important consiliilor școlare provinciale, districtuale și locale. Dieta Bucovinei a adoptat la 8 februarie 1869 o lege școlară, care reglementa modul de conducere și control a învățământului public. Legile școlare precizau atribuțiile acestor consilii școlare și modalitatea de constituire și activitate a acestora.

Consiliile școlare din Bucovina au avut un rol hotărâtor în privința dezvoltării și modernizării învățământului primar. În Consiliul Școlar al Țării au activat persoane cu autoritate și experiență, care au contribuit la progresul învățământului primar din Bucovina. În teză sunt remarcate mai multe personalități, care timp de mulți ani au fost membri ai Consiliului Școlar provincial. La sfârșitul stăpânirii austriece, Consiliul Școlar al Țării era constituit din 16 persoane, dintre care 6 germani, 4 români, 4 ucraineni, un polonez și un evreu [95, p. 119].

Fiecare consiliu școlar districtual avea 9-11 membri, iar Consiliul școlar orășenesc Cernăuți – 13 membri. Cei mai mulți membri din consiliile școlare districtuale erau cadre didactice, directorii unor școli secundare și reprezentanți ai diferitor confesiuni. În 1904 germanii constituiau majoritatea în Consiliul școlar Cernăuți, românii aveau cei mai mulți reprezentanți în consiliile școlare Câmpulung, Gura Humorului, Rădăuți, Suceava, în trei organe școlare, majoritatea erau ucraineni [58, p. 77-78].

Un rol important în învățământul primar din Bucovina l-au jucat inspectorii școlari provinciali și districtuali. *Activitatea inspectorilor școlari* este examinată în subcapitolul 2 din capitolul III al tezei. Inspectorii școlari provinciali din Bucovina erau de etnie germană. În 1877-1901, Dimitrie Isopescul a verificat școlile românești din Bucovina. Doleanța bucovinenilor de a avea inspectorii

provinciali naționali s-a realizat prin ordonanța împărătească din 13 august 1906, când erau numiți inspectori școlari provinciali pentru școlile germane, române, ucrainene și poloneze [87, p. 301].

Initial pentru fiecare district școlar a fost numit câte un inspector școlar. În 1870, din 9 inspectori școlari districtuali aleși, 4 erau directori, 3 profesori și două persoane, care nu activau în învățământ. Trei inspectori școlari districtuali erau români. În anii '70-80 ai sec. al XIX-lea, un inspector școlar verifica școlile din două districte. Autorul tezei de față prezintă diverse informații despre persoanele, care au activat în diferite perioade în calitate de inspector școlari districtuali, precizează numărul de școli verificate de aceștia în diferiți ani, indică sumele încasate de inspectori pentru costurile de transport și diurne. În 1894, din 11 inspectori școlari, 6 au fost români, doi ucraineni, doi germani și un ungur [58, p. 85].

În orașul Cernăuți, până în 1896, inspectori școlari au fost profesorii de teologie români Vasile Ilasievici, Eusebie Popovici și Vasile Repta, urmași de alți trei inspectori de naționalitate germană. Abia în 1912, în Cernăuți au fost numiți câte un inspector separat pentru școlile germane, române, ucrainene și poloneze. În 1906 activau în Bucovina 17 inspectori școlari districtuali, inclusiv 6 români, 5 ucraineni, trei germani, doi poloni și un ungur. În 1909 s-a efectuat o reformă în privința inspectorilor școlari districtuali, astfel ca toate etniile dintr-un anumit district să aibă propriii lor inspectori. În Cernăuți erau câte un inspector german, român, ucrainean și polon, iar în celelalte districte activau 5 inspectori germani, 7 români, 8 ucraineni, 2 poloni și un ungur [58, p. 89].

Un rol important în dezvoltarea învățământului primar din Bucovina l-a avut și Comisia pentru examinarea școlilor primare și orășenești. La sfârșitul stăpânirii austriece, Comisia a fost reorganizată pe criterii etnice, fiind create patru comisii autonome. Această modalitate de inspectare a școlilor primare constituia un caz unic în Austro-Ungaria și reprezintă un exemplu modern de soluționare a unor probleme sensibile din domeniul învățământului.

În subcapitolul 3, „*Frecvența școlară în învățământul primar din Bucovina (anii 1869-1914)*”, se examinează creșterea rapidă a numărului de școli primare și a copiilor școlarizați. Autorul tezei expune diverse statistici școlare, care demonstrează evoluția spectaculoasă a sistemului de învățământ din Bucovina. În 1870, în Bucovina erau 167 de școli primare, dintre care 30 germane, 24 române, 63 slave, 5 maghiare și 45 mixte. În 1890, deja funcționau 299 de școli primare cu 441 de clase, în care învățau 40.502 elevi [102, p. 22-23]. În perioada 1890-1905, numărul școlilor primare a crescut cu 100 (de la 299 la 399), numărul claselor s-a mărit de 3,2 ori (de la 441 la 1.419), iar numărul elevilor a ajuns la 85.536 de persoane. Autorul remarcă districtele, unde existau cele mai multe sate fără școli, în 1894 și 1900.

Învățământul primar din Bucovina a cunoscut o dezvoltare ascendentă la începutul sec. al XX-lea. Numărul școlilor primare oficiale a crescut de la 362 în anul școlar 1899/1900, la 564 în anul școlar 1912/13. În anul școlar 1913/14, în Bucovina activau 532 de școli oficiale și 36 particulare, dintre care 207 (36,4%) ucrainene, 199 (35%) românești, 87 (15,3%) germane, 18 polone, 4 maghiare și 53 mixte [58, p. 199]. În 1871, doar cca. 12-13% din copiii de vârstă școlară din Bucovina erau școlarizați. În deceniile următoare s-a dezvoltat rapid învățământul primar, iar nivelul de școlarizare a copiilor a atins 96%, în 1912/13. Autorul compară evoluția frecvenței școlilor din Bucovina cu alte provincii austriece, în special cu Dalmația și Galiția.

Odată cu dezvoltarea sistemului de învățământ și deschiderea la sate a școlilor primare cu limbile de instruire română sau ucraineană, a crescut rapid și numărul copiilor români și ucraineni școlarizați. Astfel, în anul 1870 din totalul de aproape 10 mii de elevi din Bucovina, 43,9% erau germani și evrei, 21,1% români, 19,8% ucraineni, 11,5% poloni și 3,6% maghiari. În 1913, la

școlile primare publice și particulare din Bucovina erau școlarizați 109.441 de copii, dintre care 41.635 (38%) români, 38.081 (34,8%) ucraineni, 23.072 (21,1%) germani și evrei, 4.791 (4,4%) polonezi și 1.510 (1,4%) maghiari [61, p. 119]. S-a modificat în această perioadă și contingentul elevilor după confesiuni.

Statisticile oficiale din anii 1890, 1900 și 1910 conțin informații valoroase despre contingentul de elevi, după cunoașterea limbilor. În 1890, ucraineana era cunoscută de 40,6% din elevi, germana - de 35,9%, româna - de 34,8%, polona - de 7,6%. În 1900, 42,4% din elevi știau ucraineana, 38,9% - româna, numai 29,1% vorbeau în germană, iar 4,8% - în polonă. În 1910, deja 43% din elevi posedau limba română, 39% - ucraineana, 24,8% - germana, 4,5% - polona [63, p. 394].

Autorul analizează evoluția învățământului primar din capitala Bucovinei și din alte orașe, compară contingentul de elevi din mediul urban și rural. În localitățile urbane peste 50% din elevi erau vorbitori de germană, cca. 20-21% români, cca. 17-18% ucraineni, cca. 10% polonezi. La sate cei mai mulți elevi erau români sau ucraineni, germanii constituiau cca. 13%, maghiarii și polonezii – cca. 2%. În baza analizei diferitor anuare statistice, autorul constată că, în perioada 1896-1913, ponderea elevilor români din sate a crescut de la 37,4% la 42,7%, dar s-a redus ponderea elevilor ucraineni (de la 43,5% la 40,1%) și germani (de la 15,5% la 12,5%) [58, p. 193-194].

În ajunul declanșării războiului, cca. 62% din copiii de vârstă școlară din România, cca. $\frac{2}{3}$ din copiii de români din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, și cca. 95-97% din copiii români din Bucovina erau înscriși la o școală primară oficială, confesională sau particulară. În Basarabia, însă, marea majoritate a copiilor nu frecventau nici o școală și erau neștiutori de carte [55, p. 85].

În subcapitolul 4, intitulat „*Lărgirea rețelei de școli primare, cu instruire în limba maternă*”, sunt remarcate măsurile luate de autorități în direcția diminuării numărului de școli mixte. Pentru început se analizează acest proces în alte provincii austriece cu populație mixtă, precum Karintia, Silezia, Știria, Galiția [63, p. 115]. În Bucovina, numărul elevilor de la școlile mixte s-a redus rapid (de la cca. 22 mii (31,6%) în 1900, la cca. 10 mii (8,6%) în 1913) [61, p. 119].

În Bucovina existau multe localități cu populație mixtă, unde funcționau școli primare cu mai multe limbi de instruire. Autorul remarcă lupta românilor pentru învățământ în limba maternă în mai multe astfel de sate. După anul 1905 au fost divizate școlile româno-germane din orașele Suceava, Rădăuți, Gura Humorului, din târgurile Boian, Solca, fiind deschise școli separate, germane și românești. Au fost separate pe criterii etnice și școlile din localitățile urbane din nord-vestul Bucovinei. Până în 1914 practic toate școlile mixte cu trei și patru limbi de instruire au fost desființate, iar în alte școli mixte, clasele au fost separate pe criterii etnice. În teză sunt remarcate mai multe sate, unde în 1913 funcționau școli separate, cu diferite limbi de instruire.

Autorul tezei analizează mai detaliat procesul de divizare pe criterii etnice a școlilor primare din capitala Bucovinei și din suburbiile orașului Cernăuți. Sunt enumerate și analizate mai multe decizii ale Consiliului Școlar provincial, în rezultatul cărora s-a produs divizarea treptată a elevilor în clase și școli naționale, sunt prezentate statistici despre școli, după limbile de instruire. Naționalizarea învățământului primar din orașul Cernăuți s-a definitivat după anul 1910, când au fost create mai multe filiale școlare naționale. În decembrie 1913, în Cernăuți activau 19 școli primare publice (16 germane și 3 române) cu 16 filiale școlare naționale (6 române, 6 rutene și 4 polone). Români aveau 3 școli și 4 filiale naționale în suburbii, precum și două filiale în oraș [58, p. 128-129].

În Bucovina existau și sate cu populație mixtă, unde locuiau mulți români, dar în școli s-a învățat doar în ucraineană. După anul 1910, în mai multe astfel de sate s-au deschis și au activat școli particulare românești. În teză se analizează lupta românilor din aceste sate pentru învățământ în limba maternă, se remarcă problemele cu care se confruntau aceste școli, se prezintă diverse statistici despre elevii din școlile particulare românești.

Deputații români din Dieta Bucovinei au depus mai multe interpelări cu referire la starea școlilor private românești. În 1912 s-a creat "Fondul școlar Hurmuzachi", care avea menirea să susțină financiar aceste școli private românești. Cele mai mari donații au oferit mari proprietari, preoți, învățători români, listele acestor donatori fiind publicate în mai multe numere din ziarul *Viața Nouă*. Grație acestei susțineri, în 1913 activau în Bucovina 14 școli private românești, în care erau instruiți cca. 1.400 de elevi. Înființarea acestor școli particulare a contribuit la redeșteptarea națională a românilor din mai multe sate mixte, unde anterior limba română pierduse teren în fața limbii ucrainene.

În subcapitolul 5, intitulat „*Știința de carte în Bucovina la cumpăna secolelor XIX-XX*”, este analizat nivelul de alfabetizare a populației din diferite provincii austriece, din Bucovina și din teritoriile locuite de români, în perioada 1880-1910. Atât în provinciile austriece, cât și în cele ungare din Austro-Ungaria, existau discrepanțe mari în privința populației analfabete, pentru diferite naționalități. În teză este expusă o analiză comparativă, cu indicarea procentului știutorilor de carte pentru anumite provincii și naționalități, conform datelor recensămintelor oficiale austriece și ungare.

În 1910, în trei provincii sudete (actuala Cehie), numai 2,4% din locuitorii de peste 10 ani erau analfabeți. În 7 provincii alpine ale monarhiei (actuala Austrie), proporția necărturarilor era de 3,9%. În schimb, în Galiția și Bucovina, ponderea populației analfabete se ridică la 41,8%. Dintre popoarele, care locuiau în Austria, în 1910 cei mai puțini analfabeți se înregistra la cehi (2,4%), germani (3,1%), italieni (10,3%), sloveni (14,6%), poloni (27,4%), maghiari (36,4%). Cei mai mulți necărturari se numărau printre români (60,4%), ruteni (61%) și sârbo-croați (63,7%) [63, p. 400].

Dezvoltarea rapidă a învățământului din Bucovina a contribuit la diminuarea semnificativă a populației necărturate (de la 87,5% în 1880 la 53,9% în 1910). În teză sunt expuse statistici despre procentul știutorilor de carte din diferite districte, în perioada 1880-1910. Edificatoare sunt datele comparative despre nivelul de instruire a diferitor naționalități, după anumite categorii de vârstă.

Recensământul din 1910 a înregistrat în Bucovina 53,9% locuitori mai în vârstă de 10 ani necărturari. În Cernăuți, circa un sfert din locuitorii de peste 10 ani erau analfabeți. Cea mai mare proporție de locuitori analfabeți (cca. 64-69%) se înregistra în 4 districte din nord-vestul Bucovinei. Cel mai bine instruiți erau vorbitorii de limbă germană, polonezii și maghiarii, pe când cca. 60% din români și cca. 70% din ucrainenii mai în vârstă de 10 ani erau analfabeți [63, p. 400-401]. În teză sunt semnalate și mai multe cauze ale analfabetismului înalt din Bucovina.

La începutul sec. al XX-lea, cea mai mare pondere de locuitori analfabeți se consemna în țările din sud-estul continentului, iar cel mai bine instruiți erau locuitorii statelor scandinave și germanice din nordul Europei. Ponderea locuitorilor analfabeți constituia doar 2% în nord-vestul Europei, 30% - în sud-vestul continentului și 55% - în estul Europei [58, p. 149-150].

În Rusia țaristă, cel mai instruite erau popoarele protestante, adică finlandezii și suedezii (98%), estonienii (94%), letonii (85%) și germanii (78,5%). Dintre popoarele ortodoxe ale Rusiei țariste, în 1897 puteau citi 36,7% dintre greci, 29,8% bulgari, 29,3% ruși, 20,3% bieloruși, 19,5% georgieni, 18,9% ucraineni, 18,3% armeni și, doar 8,8% dintre moldoveni [66, p. 78].

În România, din totalul locuitorilor de peste 8 ani, proporția neștiutorilor de carte s-a redus de la 78% în 1899, la 60,7% în 1912. În nordul Moldovei, ponderea populației analfabete era mai mare decât în sudul Bucovinei, dar comparabilă cu nordul provinciei, și constituia 71,6% în județul Dorohoi, 66,9% în Roman, 66,8% în Suceava și 64,7% în Botoșani.

În Transilvania și Banat nivelul de instruire a populației era ceva mai bun decât în România, dar aceasta se datora în principal ponderii mai mici de analfabeți la maghiari, secui, sași și șvabi. La începutul sec. al XX-lea, la nivelul cel mai jos de instruire se aflau românii basarabeni. Dintre naționalitățile din Basarabia, cel mai bine instruiți erau germanii și polonezii, urmați de evrei, ruși, bieloruși, bulgari și găgăuzi. Cea mai mică proporție de știutori de carte se înregistra la ucraineni (15,3% bărbați și 3,1% femei) și la români (respectiv 10,5% și 1,7%) [58, p. 153].

La începutul sec. XX erau știutori de carte 46,1% din locuitorii de peste 10 ani din Bucovina (în 1910), 43,5% din totalul populației din Transilvania și Banat (în 1910), 39,3% din locuitorii de peste 8 ani din România (în 1912) și doar 15,6% din totalul populației Basarabiei (în 1897). În Bucovina, 39,6% din românii în vârstă de peste 10 ani puteau să scrie și să citească [55, p. 84-85].

În subcapitolul 6 s-a cercetat *corpul didactic de la școlile primare din Bucovina*. Numărul cadrelor didactice de la școlile primare a crescut de la 283 (245 bărbați și 38 femei) în 1870, la 1.947 (1.181 bărbați și 766 femei), în 1909. Statisticile austriece oferă diverse informații despre nivelul de instruire a învățătorilor, locul de origine sau limbile de instruire pentru care erau abilitați să activeze. Aceste și alte informații, expuse în teză, completează studiul respectiv cu material factologic valoros.

Fondul Bisericesc a contribuit anual cu 100.000 de coroane pentru întreținerea școlilor primare [102, p. 87]. Mai târziu acest aport financiar a crescut la 160 mii coroane pe an. În perioada 1870-1909, cheltuielile pentru învățământul primar au crescut de cca. 37 ori. Aceste sume reprezentau peste $\frac{1}{3}$ din bugetul Fondului provincial al Bucovinei. Bani pentru salariile și suplimentele învățătorilor reprezentau 75-80% din costurile pentru învățământului primar. În 1910, bunăoară, Fondul școlar al Bucovinei a avut un buget de 3.539.630 de coroane, 2.876.635 coroane (81,2%) fiind cheltuite pentru salariile și suplimentele învățătorilor [63, p. 150].

Autorul tezei analizează legile provinciale, care stipulau condițiile și nivelul de salarizare a cadrelor didactice, expune diverse informații statistice despre salariile și suplimentele pe care le primeau învățătorii. Statistica școlară din 1894, bunăoară, oferă date interesante cu privire la salariile și adausurile la salarii ale directorilor și învățătorilor titulari din școlile primare.

La 31 mai 1898 Dieta Bucovinei a adoptat o lege, care crea trei categorii de salarizare pentru învățătorii definitivi. În anii următori, Dieta Bucovinei a adoptat mai multe decizii, prin care erau majorate suplimentele salariale ale cadrelor didactice. În 1908 a fost adoptată o lege de salarizare a cadrelor didactice, care de asemenea a creat trei categorii de salarizare, ceea ce prevedea o proporție echilibrată pentru învățătorii din categoria I-a (30%), a II-a (50%) și categoria a III-a (20%). Asigurând un salariu decent pentru cadrele didactice, autoritățile au contribuit la modernizarea sistemului de învățământ și la diminuarea ponderii populației necărturare din Bucovina.

În perioada 1874-1914, la Cernăuți s-au desfășurat 7 conferințe provinciale ale învățătorilor, la care au fost discutate diverse aspecte ale învățământului primar, precum limbile de instruire în școli, frecvența școlară, metodele de instruire, combaterea analfabetismului, starea materială a cadrelor didactice etc. În teză sunt analizate mai detaliat ultimele două conferințe provinciale ale învățătorilor, care s-au desfășurat la Cernăuți la 20-24 august 1907, respectiv la 8-10 iulie 1913. La conferința învățătorilor din anul 1913 au fost prezenți 57 de delegați (31 inspectori școlari și 26

de învățători), dintre care 22 români, 22 ucraineni, 8 germani, 4 polonezi și un maghiar [63, p. 158].

La sfârșitul sec. al XIX-lea, învățătorii din Bucovina s-au organizat în asociații profesionale, au publicat reviste școlare în diferite limbi. În 1872 a fost creată *Societatea învățătorilor din Bucovina*, în cadrul căreia au activat învățători de diferite etnii. Dimitrie Isopescul a fost președinte al societății timp de 29 de ani, până în 1901. În fiecare vară avea loc adunarea generală a acestei societăți în diferite localități din Bucovina. Organul de presă al *Societății învățătorilor din Bucovina* a fost foaia pedagogică „Bukowiner Pädagogische Blätter”, editată în 1873-1902. În anii 1904-1914, în revista „Bukowiner Schule” din Cernăuți s-au publicat (în germană, română și ucraineană) diverse informații și articole despre învățământ, materiale cu conținut metodicodidactic.

La începutul sec. al XX-lea, cadrele didactice s-au organizat și au activat în societăți pedagogice naționale. În 1909 s-a constituit *Asociația Corpului Didactic Român din Bucovina*, în frunte cu George Tofan. Până în anul 1912 au fost înființate filiale ale *Asociației* în districtele cu populație română, s-a îmbunătățit programa școlară și situația materială a învățătorilor [23, p. 61]. În paginile revistei pedagogice „Școala” au fost tratate probleme importante, cum erau interesele școlii naționale, organizarea învățământului, activitatea școlară și extrașcolară. La 7 și 8 iunie 1914 s-a desfășurat la Suceava primul congres al corpului didactic român, la care au participat peste 500 din totalul de cca. 700-800 de învățători români bucovineni.

În următoarele două capitole ale tezei de față s-au examinat școlile secundare din Bucovina. În **Capitolul IV** s-a investigat organizarea și activitatea **gimnaziilor pentru băieți din Bucovina**, care au fost cele mai numeroase și mai bine frecventate instituții școlare secundare. În subcapitole s-a studiat mai detaliat cele mai importante gimnazii din acest teritoriu, accentul fiind pus pe acele instituții școlare, unde instruirea s-a realizat parțial și în limba română.

În subcapitolul 1, „**Gimnaziile din Monarhia Habsburgică și din spațiul locuit de români, în sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea**”, s-a investigat legislația școlară și evoluția învățământului secundar din Imperiul Habsburgic. O atenție aparte în teză s-a acordat reformelor școlare, elaborate și implementate după revoluția din 1848. În rezultat, gimnaziile s-au împărțit în inferioare și superioare, fiecare cu câte 4 clase. După constituirea Austro-Ungariei, naționalizarea învățământului secundar s-a produs mai întâi în Boemia, Moravia și Galiția, unde au fost deschise gimnazii cehe sau poloneze. În paginile tezei sunt expuse informații statistice cu referire la numărul de gimnazii, după limbile de instruire, ori contingentul de elevi de la aceste școli, după limba maternă și confesiuni.

În anul școlar 1872/73, în provinciile austriece erau 151 de gimnazii, inclusiv 91 în germană, 26 în cehă, 17 în poloneză, 5 italiene. Până la izbucnirea Primului Război Mondial, numărul gimnaziilor a ajuns la 324, dintre care 138 germane, 72 polone, 68 cehe, 10 ucrainene, 9 italiene, 7 sârbo-croate, 2 slovene și 18 mixte [65, p. 31]. În decurs de cinci decenii, contingentul de elevi din gimnaziile austriece a crescut de aproape 5 ori. În anul școlar 1913/14, la gimnaziile austriece erau înscriși cca. 103 mii de elevi, dintre care, după limba maternă, 36,9% erau germani, 26,8% polonezi, 17,5% cehi, 8,9% ruteni, 3,6% sloveni, 3,3% italieni, 1,6% sârbo-croați, 1,3% români [65, p. 28, 32].

În teză se expune evoluția comparativă a învățământului secundar din spațiile locuite de români. În Banat și Transilvania, românii și-au păstrat învățământul în limba maternă doar prin intermediul școlilor confesionale. În 1912, în teritoriile locuite de români din Regatul Ungariei existau 4 licee românești, un gimnaziu, o școală reală și una comercială ortodoxă, cu 1.937 de

elevi. Tot atunci, 2.088 de elevi români frecventau școli medii cu predare în maghiară sau germană.

Până la mijlocul sec. al XIX-lea, învățământul secundar din Principatele dunărene a fost slab dezvoltat. După unirea din 1859, societatea românească a cunoscut o modernizare evidentă. În 1864 a fost adoptată Legea instrucțiunii publice, care a pus bazele dezvoltării unui sistem de învățământ modern. În deceniile următoare au fost deschise un șir de școli secundare, despre care s-au păstrat informații pentru mai mulți ani. În 1899, bunăoară, în România existau 24 de gimnazii, 19 licee de băieți, 9 școli secundare de fete de gradul I și două de gradul II, 10 școli normale de băieți și două de fete, 5 seminarii teologice, două școli superioare de meserii, două licee militare [65, p. 39].

În Basarabia, primul liceu de băieți a fost inaugurat în 1833 la Chișinău. În urma adoptării reformelor școlare din 1864, în Basarabia se vor înființa gimnazii inferioare (numite și progimnazii) și superioare (adică licee). În 1871 a fost adoptat un nou regulament de funcționare a gimnaziilor, care mărea termenul de studii, de la 7 la 8 ani, păstra doar gimnaziile de tip clasic, iar cele de tip real erau desființate. Odată cu adoptarea acestor reforme școlare, s-a produs eliminarea limbii române din școlile medii din Basarabia. În 1914, în Basarabia existau 1.846 de școli de diferite tipuri și grade, în care învățau cca. 114 mii de elevi. Atunci funcționau în Basarabia 21 licee de băieți, 20 licee de fete, 16 școli medii de băieți, două de fete și 6 mixte [65, p.43]. Ponderea elevilor români era destul de mare în mai multe școli secundare, dar instruirea se realiza doar în limba rusă.

În subcapitolul 2, „*Gimnaziul german din Cernăuți (1808-1918)*”, este abordată problema activității celei mai importante școli medii din Bucovina. În teză sunt expuse diverse informații despre corpul didactic și contingentul de elevi, despre programele de învățământ sau edificiul școlar. Până în 1848 la această instituție nu a activat nici un învățător român, cu excepția celor care au predat religia ortodoxă. În anii 1819/20 – 1848/49, la gimnaziu au învățat în mediu câte 339 de elevi pe an, inclusiv 102 (30%) români, 102 (30%) polonezi, 65 ucraineni, 3 evrei, restul germani [54, p. 25].

Din anul 1849, instituția din Cernăuți a devenit gimnaziu superior cu 8 clase. În același an a fost înființată Catedra de limba și literatura română, al cărei titular a devenit Aron Pumnul. În teză este investigată activitatea acestei remarcabile personalități la Cernăuți, sunt prezentate și analizate *Lepturariile* profesorului, publicate în anii 1862-1865 la Viena. În total, 4 volume ale *Lepturariilor* lui Aron Pumnul conțineau 2.020 de pagini, în care erau cuprinse biografii, comentarii și fragmente din operele a 106 scriitori și poeți români din teritoriile locuite de români [29, p. 449].

Aron Pumnul s-a remarcat și ca organizator al unei biblioteci cu carte românească pentru elevi. Biblioteca gimnaziștilor din Cernăuți s-a aflat sub conducerea profesorilor Aron Pumnul (până în 1863), Ioan Sbiera (1863-1871) și Miron Călinescu (1871-1880) [45, p. 178]. La completarea bibliotecii cu cărți și reviste au participat studenți și elevi, profesori, nobili și intelectuali bucovineni, personalități cunoscute din România și Ardeal. În total, bibliotecii gimnaziștilor au fost donate 872 de cărți și reviste. În intervalul 1865-1866, elevul Mihai Eminescu, fiind bibliotecar, a înregistrat cărțile în catalogul bibliotecii, făcând și el o donație pentru bibliotecă.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea, la Gimnaziul din Cernăuți au continuat să fie implementate noi reforme și a crescut rapid numărul elevilor, îndeosebi al celor evrei. În teză sunt remarcate modificările din programele școlare, este analizată activitatea directorilor, sunt

menționați unii dintre profesorii valoroși, care au lucrat la această școală. Până în anul 1914, la acest gimnaziu au activat în total 299 de cadre didactice, inclusiv mai mulți profesori de naționalitate română [65, p. 58].

În perioada 1849/50-1900/01, Gimnaziul din Cernăuți a fost frecventat anual în medie de 619 elevi, dintre care 192 (31%) evrei, 125 (20,2%) români, 124 (20%) ucraineni, 92 (14,9%) polonezi, doar 86 (13,9%) germani [54, p. 25]. Timp de 100 de ani, în perioada 1808-1908, la acest gimnaziu au învățat 11.191 de elevi, iar 3.824 au absolvit gimnaziul complet [93, p. 117]. În finalul acestui subcapitol se analizează situația gimnaziului în timpul războiului, se prezintă contingentul de elevi în această perioadă, se expune reorganizarea școlii după ce Bucovina s-a unit cu România.

Subcapitolul 3, intitulat „*Lupta pentru învățământ în limba română la Gimnaziul Superior Ortodox din Suceava (1860-1918)*”, este consacrat activității celei mai importante școli medii din sudul Bucovinei. În teză se investighează negocierile de înființare a școlii, fiind precizate condițiile de activitate a instituției școlare, sunt expuse modificările survenite în componența corpului didactic, sunt comparate programele școlare și este evaluat contingentul de elevi, se acordă atenție intențiilor autorităților de a introduce ucraineana ca obiect facultativ. Initial, aceste cursuri s-au ținut în intervalul 1874-1884 [41, p. 37, 39, 41]. Încercările din 1891 și 1899, de reintroducere a cursurilor de ucraineană, au întâmpinat rezistență din partea profesorilor și a locuitorilor orașului.

După 1870 s-a produs românizarea treptată a corpului didactic. Dacă în anul școlar 1870/71, din 15 profesori de la gimnaziu, doar doi erau români, atunci în 1883/84, deja 14 profesori erau români și numai trei de alte etnii [63, p. 199]. La începutul sec. al XX-lea, Gimnaziul din Suceava a dispus de un corp didactic remarcabil, constituit din personalități cunoscute atunci în Bucovina. În perioada 1860-1918, la Gimnaziu au activat în total 173 de cadre didactice, peste jumătate fiind români. Gimnaziul a fost condus de 6 directori, dintre care 4 români. În diferite perioade, la acest gimnaziu au activat 29 de doctori în științe, inclusiv mulți români bucovineni [21, p. 92-96].

Deși românii din Suceava au solicitat introducerea românei ca limbă de instruire, autoritățile austriece au aprobat deschiderea claselor paralele românești în cursul inferior, abia în anii 1881-1884. În teză sunt expuse negocierile care au avut loc și condițiile funcționării acestor clase. Din cauza lipsei manualelor în română, o parte din obiecte au continuat să fie predate în germană. După mai multe revendicări ale profesorilor și a societăților românești, abia în anii 1902-1905 s-au format clase paralele românești și în cursul superior al Gimnaziului din Suceava. În aceste secții paralele, doar religia ortodoxă, româna și latina s-au predat în română, restul în germană.

Lipsa manualelor în română și a secțiilor paralele românești în cursul superior, slaba dezvoltare a învățământului primar și sărăcia populației de la țară erau cauze, care au determinat starea precară a secțiilor românești. Pentru a schimba în bine această situație, în septembrie 1883 s-a constituit la Suceava *Societatea* “Școala Română”, care a acordat susținere financiară elevilor săraci, a oferit premii celor mai activi învățători și profesori, a organizat cursuri pregătitoare pentru elevi, a sprijinit financiar tipărirea manualelor școlare în limba română, a înființat și a susținut un internat pentru băieți la Suceava, a creat o tipografie și o librărie românească la Suceava. În perioada 1884-1895, “Școala Română” a cheltuit în acest scop peste 10.000 de coroane [41, p. 81; 53, p. 49].

În ultimele două decenii ale sec. al XIX-lea, mai mulți profesori români de la Gimnaziul din Suceava au elaborat și au tradus manuale școlare în limba română [53, p. 65-67]. Publicarea acestor manuale și îmbunătățirea învățământului primar au contribuit la consolidarea secțiilor

românești. Dacă în anul școlar 1889/90, patru clase românești au fost frecventate de 90 de elevi, atunci în perioada 1894/95 – 1901/02 în aceste secții învățau cca. 200 de elevi [63, p. 207].

Fondul Bisericesc a susținut financiar Gimnaziul din Suceava, a plătit salariile și indemnizațiile profesorilor, a întreținut localul școlii, a susținut elevii săraci. Doar în anii 1864-1885 au fost oferite Gimnaziului peste 445 mii de florini [104, p. 117]. În teză sunt expuse statistici comparative despre cheltuielile suportate de Fondul Bisericesc pentru susținerea acestui gimnaziu, în anii 1875 [5, dosar 751, f.4-4v], 1891 [3, dosar 3728, f.3], 1897 [3, dosar 4892, f.7], 1900 [5, dosar 1032, f.6] sau 1912 [3, dosar 12673, f.8]. Este indicată mărimea salariilor și suplimentele oferite profesorilor pentru anumiți ani [3, dosar 3728, f.16-17]. Fondul Bisericesc a cheltuit pentru construcția clădirii școlii, doar în anul 1893, suma de 50.000 de florini [3, dosar 3728, f. 3].

În timpul războiului, Gimnaziul din Suceava a activat cu anumite întreruperi. În teză sunt prezentate mai multe statistici despre contingentul de elevi în această perioadă, informații despre corpul didactic al școlii și despre suferințele unor profesori [34, p. 8-11]. La 2 ianuarie 1919, Gimnaziul Superior Ortodox devenea oficial Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava.

Subcapitolul „*Dominarea limbii germane la Gimnaziul Superior de Stat din Rădăuți (1872-1918)*” este consacrat altei școli secundare din sudul Bucovinei, care a funcționat în orașul Rădăuți, conținând informații prețioase privitoare la deschiderea școlii, deciziile autorităților școlare cu referire la această școală, activitatea gimnaziului și programele de învățământ, contingentul de elevi și componența corpului didactic al școlii. Până în anul școlar 1878/79, Gimnaziul din Rădăuți a activat ca o școală secundară reală. În teză sunt evidențiate modificările survenite în programul școlar, este precizat numărul elevilor care au frecventat diferite cursuri opționale [79, p. 77].

Deși școala activa într-un district cu populație dominantă românească, româna era obiect obligatoriu doar pentru elevii români. În primii 25 de ani de activitate, la Gimnaziul din Rădăuți au activat 3 directori, 29 de profesori și învățători titulari, 16 învățători suplinitori și 9 învățători alăturați, în total 57 de cadre didactice [79, p. 55]. Din 45 de profesori și învățători titulari și suplinitori, care au activat în perioada 1872-1897, doar 14 erau originari din Bucovina [93, p. 119].

În ultimul deceniu dinaintea războiului, circa jumătate din elevii școlii erau evrei, vorbitori de germană. Anual își făceau studiile la acest gimnaziu și cca. 50-60 de elevi români. În perioada 1872-1914, contingentul elevilor Gimnaziului din Rădăuți a avut următoarea componență etnică: 43% evrei, 29,8% germani, 17,6% români, 5,5% polonezi, 3,5% ucraineni [30, p. 72-73], fiind indicat numărul elevilor care au susținut examene de maturitate, precizate sumele plătite de elevi pentru taxa de școlarizare și numărul burselor obținute de elevi [79, p. 49, 83]. Prezintă interes și informațiile despre edificiul Gimnaziului [30, p. 34-35], amenajarea unor cabinete noi, numărul cărților din biblioteca școlii.

Românii din zona Rădăuțului au revendicat și învățământ secundar în limba maternă, dar această doleanță s-a realizat parțial abia în anul 1910. În septembrie 1913, în 4 clase gimnaziale și în clasa pregătitoare a filialei româno-germane erau înscriși deja 236 de elevi, toți români ortodocși [3, dosar 12949, f. 31]. Totuși, deși toți profesorii și elevii din secția paralelă erau români, doar o parte din obiecte au fost predate în română. În timpul războiului, Gimnaziul din Rădăuți a funcționat cu întreruperi, în anii 1914-1916. După unire a fost reorganizat și Gimnaziul din Rădăuți. La 16 iunie 1919, secția română este declarată independentă, devenind oficial „Liceul Eudoxiu Hurmuzachi din Rădăuți”.

În subcapitolul 5 s-a investigat *activitatea altor gimnazii din Bucovina*, o atenție mai mare fiind acordată gimnaziilor germano-române din Cernăuți și Câmpulung. În anul 1898, la Gimnaziul nr.I din Cernăuți s-a format o clasă paralelă românească. Din anul școlar 1901/02, în capitala Bucovinei a existat o filială germano-română, care a activat timp de 5 ani, fiind apoi transformată în gimnaziu separat. Autorul tezei analizează activitatea gimnaziului germano-român din Cernăuți, compară planul de învățământ din clasele germane și române, prezintă componența numerică a corpului didactic, investighează structura contingentului de elevi. Deoarece clasele Gimnaziului nr.III erau adăpostite în 3 clădiri diferite, reprezentanții românilor bucovineni au solicitat de mai multe ori să se construiască un edificiu școlar, interpelări în acest sens fiind expuse și în teză. După unirea Bucovinei cu România, acest gimnaziu a fost transformat în Liceul „Aron Pumnul”.

În toamna anului 1907 s-a deschis un gimnaziu mixt germano-român la Câmpulung. În anul școlar 1912/13, la acest gimnaziu existau 6 clase germano-române, frecventate de 245 de elevi. Circa 70% din elevi erau români și cca. 30% de germani și evrei [50, p. 176-177]. Aproape toți profesorii și învățătorii școlii erau de naționalitate română. În teză se investighează activitatea gimnaziului în timpul războiului și în primii ani după unire, se prezintă mai multe statistici despre elevii școlii. Deja la începutul anului 1919, gimnaziul s-a transformat în Liceul „Dragoș Vodă”.

La începutul sec. XX, în Bucovina s-au mai deschis câteva gimnazii cu predare în germană. În teză se cercetează mai pe larg activitatea Gimnaziul de Stat „Franz Josef” din Siret, deschis în 1899. Și în cazul acestei școli, se analizează programele de învățământ, se prezintă contingentul de elevi și componența corpului didactic. Românii și ucrainenii din zona Siretului au revendicat înființarea unor secții paralele române, respectiv ucrainene, dar autoritățile nu au satisfăcut aceste cerințe. În decursul anilor 1899-1919, Gimnaziul din Siret a avut 6 directori și 71 de profesori [93, p. 119].

În teză se cercetează mai succint și alte gimnazii, precum cele germane din Gura Humorului și Stotojineț, gimnaziile germano-rutene din Cernăuți și Coțmani, ori instituția cu predare în ucraineană, din Vijnița. Autorul expune date despre profesorii și elevii acestor școli, compară și analizează programele școlare, investighează activitatea școlilor în timpul războiului și în primii ani după unire.

În 1914, în Bucovina existau 13 gimnazii, dintre care 4 germano-române (la Cernăuți, Suceava, Rădăuți, Câmpulung), 4 germane, 2 germano-ucrainene, 2 ucrainene și unul cu predare în poloneză. Autoritățile școlare din Bucovina au urmărit scopul de a păstra un echilibru între români și ucraineni, inclusiv în domeniul învățământului. De aceea, când se deschidea un gimnaziu cu instruire parțială în română, în scurt timp era creat și un gimnaziu cu instruire parțială în ucraineană. Contingentul elevilor era divers după limba maternă și confesiuni. În anul școlar 1913/14, în 13 gimnazii învățau 6.108 elevi, inclusiv 3.136 (51,3%) vorbitori de germană, 1.393 (22,8%) ucraineni, 1.268 (20,8%) români, 292 poloni. Cei mai mulți elevi erau mozaici (2.422 – 39,6%) și ortodocși (2.107 – 34,5%), urmați de romano-catolici (815), greco-catolici (510) și protestanți (218) [93, p. 121].

Deși în Bucovina încă nu existau gimnazii cu limba română de instruire, majoritatea elevilor români erau divizați în clase paralele, în care aproape toți elevii erau de etnie română. Situația era similară și în cazul elevilor ucraineni. În anul școlar 1912/13, din 1.290 de elevi români de la 13 gimnazii din Bucovina, 1.126 (87,3%) erau concentrați în 25 de clase naționale, iar din 1.490 de elevi ucraineni, 1.411 (94,7%) studiau în 22 de clase cu instruire parțială în ucraineană [61, p. 122]. Pe această cale se producea naționalizarea treptată a școlilor secundare din Bucovina.

În **Capitolul V** al tezei s-a cercetat înființarea și **funcționarea altor tipuri de școli secundare** din Bucovina, s-a examinat corpul didactic și contingentul de elevi, s-au comparat programele școlare de la diferite tipuri de școli, s-au remarcat succesele, dar și problemele existente la școlile secundare. În subcapitolul „**Școlile reale din Bucovina**”, se analizează cadrul legislativ al învățământului cu profil real din Monarhia Habsburgică, după care se examinează în particular activitatea școlilor reale din Bucovina. În prima jumătate a sec. al XIX-lea, învățământul real din Imperiul Habsburgic s-a dezvoltat destul de lent, fiind înființate doar câteva școli reale ca instituții aparte. Abia după revoluția din 1848 s-a adoptat o legislație școlară, care reglementa organizarea și funcționarea școlilor reale din Monarhia Habsburgică, în care accentul se punea mai mult pe studierea unor obiecte cu profil tehnic.

În teză sunt prezentate mai multe statistici despre numărul școlilor reale și contingentul de elevi din aceste instituții școlare. În 1851, în Monarhia Habsburgică erau 38 de școli reale, cei mai mulți elevi fiind germani (1.685) și slavi (1.669), urmați de evrei (297), maghiari (292), italieni (236), români (68). În ajunul războiului, în provinciile austriece activau 148 de școli reale, inclusiv 83 cu predare în germană, 43 cehe, 14 poloneze, 6 italiene [64, p. 13].

Cea mai importantă școală cu profil real din Bucovina a fost Școala Reală Superioară Ortodoxă din Cernăuți. În paginile tezei se investighează mai pe larg negocierile dintre autoritățile austriece și episcopul Eugen Hacman privind condițiile de activitate și finanțare a școlii respective. Deși școala a fost susținută financiar de Fondul Bisericesc, la această școală s-a predat doar în germană. Pentru primii ani de activitate a școlii sunt prezentate informații despre obiectele studiate în fiecare clasă și contingentul de elevi, după confesiuni și limba maternă.

În teză se precizează obiectele obligatorii și facultative, care s-au studiat în școală, se analizează evoluția contingentului de elevi, se studiază componența corpului didactic. În 1914, la această școală activau 22 de profesori și învățători titulari, 18 fiind născuți în diferite localități bucovinene, iar 12 erau de naționalitate română [65, p. 161, 257].

Costurile pentru întreținerea școlii și plata salariilor corpului didactic au fost suportate aproape integral de către Fondul Bisericesc. Doar în perioada 1863-1888, Fondul Bisericesc a cheltuit pentru această școală suma de 753.333 de florini. În teză sunt indicate mai multe informații statistice despre costurile suportate de Fondul Bisericesc pentru această școală [3, dosar 4892, f.5-7; dosar 6054, f.56; dosar 10118, f.7-8], se precizează salariile anuale ale profesorilor și învățătorilor [3, dosar 3728, f.3, 17-18], se indică cheltuielile pentru construcția noului edificiu al școlii, în anii 1869-1870 [84, p.40].

Pe parcursul stăpânirii austriece, în Bucovina au funcționat doar câteva școli secundare cu profil real. La Cernăuți a existat o școală reală inferioară de 2 clase din anul 1831, care era unită cu școala principală de 4 clase din oraș. În perioada 1873-1889, o școală reală inferioară a existat în orașul Siret. În teză se remarcă mai multe cauze, care au contribuit la închiderea acestei școli. Pe parcursul existenței sale, Școala Reală Inferioară din Siret a fost absolvită de 175 de elevi [38, p. 13]. Din anul 1908 a existat un gimnaziu cu profil real în Gura Humorului. În 1911 și-a început activitatea Școala Reală de Stat din Cernăuți. Deschiderea acestei școli a permis începerea procesului de naționalizare a Școlii Reale Superioare Ortodoxe din Cernăuți, unde în ajunul declanșării războiului s-a consemnat o creștere a ponderii elevilor români.

În subcapitolul „**Liceele pentru fete, la începutul sec. XX**”, se investighează activitatea celor mai importante școli secundare pentru fete din Bucovina. Abia la sfârșitul sec. al XIX-lea, în cele mai importante orașe din Austria au început să fie deschise licee pentru fete. În 1900 s-a aprobat statutul provizoriu al acestor școli secundare și programul de învățământ. În teză se precizează

programele școlare din liceele pentru fete [71, p. 203-204, 210-211]. La începutul sec. XX, numărul liceelor și a elevelor din aceste școli a crescut rapid - de la 9 licee cu 1.700 de eleve (în 1901), la 66 de licee cu 11.286 de eleve (în anul școlar 1911/12) [65, p. 170].

În Bucovina, primul liceu pentru fete, cu instruire în limba germană, s-a deschis la Cernăuți, în 1898. Mai multe subiecte despre acest liceu, precum conținutul programelor școlare, componența corpului didactic, numărul elevelor după limba maternă, confesiuni și locul de origine, activitatea liceului în timpul războiului se investighează în textul tezei.

Într-o formă mai succintă se cercetează activitatea liceelor orășenești pentru fete din Suceava și Rădăuți, ambele cu instruire în germană. La liceul din Suceava, româna s-a predat ca obiect relativ obligatoriu, în principal pentru elevele române. În 1913, la Liceul din Suceava învățau 380 de eleve, inclusiv 57,1% vorbitoare de germană și 38,7% române. Liceul pentru fete din Rădăuți, din anul 1909 a trecut în subordinea autorităților locale. Aproape toți profesorii și marea majoritate a elevelor de la Liceul orășenesc de fete din Rădăuți au fost vorbitoare de limbă germană. În anul școlar 1911/12, la acest liceu învățau 266 de eleve, dintre care 221 (83,1%) vorbitoare de germană și doar 35 (13,2%) române [65, p. 179]. După unirea Bucovinei cu România, ambele licee au trecut treptat la instruirea în limba română.

O atenție mai mare se acordă activității liceului ortodox pentru fete din Cernăuți, susținut de Fondul Bisericesc. În 1902 s-a deschis o școală superioară ortodoxă pentru fete, constituită dintr-un curs inferior cu 4 (mai târziu 5) clase și un curs superior cu 3 clase. Localul școlii a fost construit în anii 1902-1905, costurile fiind suportate de Fondul Bisericesc. La 21 octombrie 1912 s-a aprobat transformarea Școlii ortodoxe superioare de fete în liceu. La acest liceu au învățat doar eleve ortodoxe, majoritatea române. În anul școlar 1913/14, la acest liceu erau înscrise în total 452 de eleve ortodoxe, dintre care 296 române și 156 ucrainence [3, dosar 12949, f.19].

La începutul sec. al XX-lea au mai funcționat câteva licee oficiale sau private pentru fete, în orașele Cernăuți, Siret, Gura Humorului, Câmpulung. Liceul de fete din Câmpulung a fost singurul din Bucovina, unde instruirea s-a efectuat în două limbi, germană și română. Celelalte școli medii pentru fete erau cu instruire în germană. În anul școlar 1913/14, la 6 licee din Bucovina activau 147 de cadre didactice și învățau 1.388 de eleve. Majoritatea elevelor de la aceste școli erau vorbitoare de germană (953), urmate de române (308), ucrainence (51) și poloneze (48). După confesiuni, cele mai multe eleve erau mozaice (707), ortodoxe (359) și romano-catolice (221) [61, p. 124].

În subcapitolul, intitulat „*Școlile de meserii din Bucovina*”, s-a cercetat activitatea școlilor medii profesionale din Bucovina. După 1848, în Monarhia Habsburgică s-au deschis un șir de școli medii cu profil realist și tehnic, școli superioare și academii agricole, instituții agricole secundare. În 1913, în provinciile austriece ale monarhiei existau 8 instituții centrale de meserii, 32 de școli medii tehnice, 9 școli de arte și construcții, 7 școli generale de meșteșugărit, 134 școli de specialitate, 1.617 școli profesionale de perfecționare [65, p. 187-188]. Mai mult de jumătate din toate tipurile de școli tehnice și comerciale erau în Boemia, Moravia și Austria de Jos.

În Bucovina, abia în 1873 s-a deschis o școală tehnică medie în Cernăuți, în cadrul căreia au activat câteva secții, cele mai importante fiind școala comercială și secția de construcții. În teză se cercetează componența corpului didactic și se precizează salariile acestora, se investighează separat activitatea unor secții din cadrul acestei școli, se compară programele școlare de la diferite secții școlare și se precizează obiectele studiate, se analizează evoluția contingentului de elevi.

La Școala Tehnică din Cernăuți, lecțiile s-au predat doar în germană, iar pentru elevii români sau ucraineni nu s-a studiat limba maternă nici la ore facultative. Din această cauză, și numărul

elevilor români sau ucraineni a fost foarte mic. În perioada 1876-1914, Școala medie Tehnică din Cernăuți a fost absolvită de 1.734 de elevi, inclusiv 1.225 (70,6%) evrei, 261 (15,1%) germani, 123 (7,1%) polonezi, 65 (3,7%) ucraineni, numai 49 (2,8%) români și 11 de alte etnii. Cei mai mulți absolvenți (1.078) a avut Școala comercială și Secția de construcții (580) [43, p. 131-134].

Pentru românii bucovineni, cea mai importantă a fost Școala specială pentru lucrarea lemnului din Câmpulung, cu instruirea în română, care s-a deschis în toamna anului 1895. Românii bucovineni au luptat pentru învățământ în limba română la această școală de meserii. S-a remarcat mai ales învățătorul de sculptură Ion Pășlea, care s-a opus intențiilor autorităților de a introduce instruirea în germană, din care cauză a suferit și chiar a fost destituit temporar din funcție [33, p. 51]. În studiu se remarcă secțiile școlare de la această școală, se precizează obiectele studiate, se menționează cei mai importanți profesori și învățători, se relatează despre construcția noului edificiu al școlii și activitatea muzeului școlar. În anul școlar 1909/10, la toate secțiile de la Școala specială din Câmpulung s-au înscris 192 de elevi, inclusiv 119 români și 68 vorbitori de germană [65, p. 201].

În Bucovina a existat o singură școală medie de agricultură la Cernăuți, care a funcționat în perioada 1871-1908. Numărul maximal de elevi (140) s-a consemnat în 1901/02, după care a urmat o diminuare a numărului elevilor. Cauza principală a regresului acestei școli agricole a fost instruirea doar în germană. În 1897 s-au deschis concomitent două școli agricole inferioare, în Coțmani și Rădăuți, cu instruire în ucraineană, respectiv în română. Elevii români și ucraineni au preferat să frecventeze aceste școli agricole, cu nivel mai inferior de instruire.

La sfârșitul stăpânirii austriece, în toate localitățile urbane mai importante din Bucovina au activat cursuri de perfecționare profesională. Numărul elevilor de la aceste școli a trecut de 1.000 după anul 1909 și a ajuns la 1.535 de elevi, în anul școlar 1912/13 [93, p. 127]. Deoarece instruirea și la aceste cursuri se realiza aproape exclusiv în germană, cei mai mulți elevi au fost de confesiune mozaică și romano-catolică, vorbitori de limbă germană.

În subcapitolul 4, intitulat, „*Școala Normală de Învățători și Învățătoare din Cernăuți*”, s-a cercetat activitatea instituției de învățământ, care a pregătit cadre didactice pentru școlile primare din Bucovina. În teză se studiază mai întâi activitatea școlilor normale din Cernăuți și Suceava. Mai detaliat se analizează activitatea preparandiei ortodoxe, fiind precizate obiectele studiate, numărul de burse oferite elevilor de către Consistoriul ortodox sau problemele, cu care se confrunta școala. Timp de 22 de ani, această școală a fost frecventată de 489 de elevi, în majoritate români.

Instruirea la Școala Normală din Cernăuți s-a realizat în germană, dar s-au predat și unele obiecte în română și ucraineană. Pe lângă această instituție au funcționat două școli de aplicație și o grădiniță de copii model. În teză se prezintă multiple statistici despre elevii școlii, se indică mai multe decizii ale autorităților școlare cu referire la această instituție de învățământ, se analizează programele școlare, se precizează componența corpului didactic și obiectele predate de anumiți profesori.

În anii 1870-1895, la Școala Normală, la cele două școli de aplicație și la grădinița de copii au activat în total 108 cadre didactice. Dimitrie Isopescul a fost directorul școlii mai bine de 3 decenii, până în 1901. În anul școlar 1899/00, la această școală activau 10 învățători principali, 6 învățători și doi suplinitori, 5 învățătoare. Fiecare învățător avea săptămânal în medie câte 20-25 de ore la diferite discipline [8, dosar 476, f.1-4]. În 1914, la Școala Normală lucrau 53 de cadre didactice, inclusiv 40 originare din Bucovina, 9 din Galiția [65, p. 260-261]. În intervalul 1873-

1905, Școala Normală din Cernăuți a fost absolvită în total de 957 bărbați și 660 femei [107, p. 129].

În 1909 s-a decis divizarea Școlii Normale de Învățători în 3 secții naționale (germană, română și ucraineană), începând cu anul școlar 1909/10. În secțiile naționale toate obiectele erau predate în limba maternă, dar elevii studiau în mod obligatoriu și limba germană. În secția română s-a remarcat George Tofan, care a organizat mai multe manifestări cu caracter național [23, p. 58], a realizat o anchetă pentru a afla câte cărți în limba română poseda fiecare elev.

Școala Normală din Cernăuți a pregătit un număr important de cadre didactice, de diferite etnii și confesiuni. Corpul didactic al instituției era compus din profesori cu titluri academice, cu examen de capacitate pentru școlile civile, iar la școlile de aplicație erau numiți învățătorii cei mai experimentați. Unii învățători de la această instituție au fost numiți în funcții de inspectori școlari districtuali. După 1910 au fost înființate la Cernăuți și câteva școli private pentru pregătirea învățătoarelor, din care două germane, una românească și una ucraineană.

În **Capitolul VI**, intitulat „**Activitatea Universității din Cernăuți (1875-1918)**”, se cercetează unica instituție de învățământ superior din Bucovina, fiind abordate subiecte, precum înființarea și activitatea Universității, Senatul academic și Biblioteca universitară, funcționarea celor trei facultăți, componența corpului profesoral și contingentul de studenți, activitatea societăților studențești.

În subcapitolul 1 din capitolul respectiv, „**Înființarea și activitatea Universității din Cernăuți**”, este abordată mai întâi problematica deschiderii unor universități noi în Austro-Ungaria, după care sunt evidențiate cauzele inaugurării unei universități anume la Cernăuți. În mod succint este expus procesul dezvoltării învățământului superior din spațiul Imperiului Habsburgic, fiind evidențiat numărul de universități și de studenți din Monarhie, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea. În 1912, în cele 8 universități din provinciile austriece erau instruiți 26.363 de studenți, cei mai mulți fiind vorbitori de germană (40%), polonezi (23,8%), cehi (16,2%) și ucraineni (5,9%) [63, p. 311].

Problema fondării unei universități a fost vehiculată frecvent de către elitele bucovinene. S-a remarcat în mod deosebit profesorul și deputatul Constantin Tomașciuc, care atât în Dieta Bucovinei, cât și în Parlamentul de la Viena a optat cu hotărâre pentru deschiderea unei universități la Cernăuți [88, p. 8-11]. Reprezentanții românilor bucovineni au încercat să obțină învățământ parțial în română, dar autoritățile austriece au respins aceste propuneri. Motivele principale a deschiderii universității anume la Cernăuți sunt remarcate în paginile tezei.

La Universitatea din Cernăuți au funcționat trei facultăți: teologie ortodoxă, drept și filozofie, la care au activat 44 de rectori, dintre care 22 germani, 11 români, 9 evrei și doi ucraineni. Până în 1914 au fost aleși 16 rectori de la Facultatea de Filozofie, 14 de la Drept și 10 de la Teologie [63, p. 321]. În teză se remarcă profesorii, care de cele mai multe ori au fost aleși în funcțiile de conducere a Universității din Cernăuți. În perioada 1875-1918, la Universitate au activat 127 de profesori, inclusiv 87 germani, 20 români, 12 evrei, 5 ucraineni, 2 sloveni și un ceh. Cei mai mulți profesori s-au angajat la Cernăuți, fiind transferați de la alte universități austriece. Doar la Facultatea de Teologie, toți profesorii au fost bucovineni, dintre care 13 români și doi ucraineni [88, p. 38-39]. Sunt menționați profesorii, care mai mult de trei decenii au lucrat la Universitate [88, p. 29-34]. Doar în perioada 1891-1905, titluri științifice la Universitatea din Cernăuți au obținut 418 persoane, dintre care 354 în drept (84,7% din total), 38 la teologie și 26 la filozofie [57, p. 29].

Universitatea nu dispunea de o clădire proprie și a fost plasată în localul Școlii Normale din oraș. Facultatea de Teologie Ortodoxă a fost plasată în corpul din stânga al Reședinței Mitropolitane din Cernăuți. Senatul Universității, Dieta Bucovinei și autoritățile locale din Cernăuți au solicitat de mai multe ori construirea unei clădiri separate pentru Universitate, dar acest deziderat nu s-a realizat. Lipsa unui spațiu corespunzător pentru instruire și cercetare a constituit o cauză importantă, care a împiedicat dezvoltarea Universității din Cernăuți.

Către anul 1918, Biblioteca universității deținea un fond de cărți de 230.669 exemplare [4, dosar 181, f.2]. În teză sunt expuse mai multe statistici despre fondul de carte, sunt remarcate subvențiile și donațiile obținute, este examinată activitatea personalului Bibliotecii.

În subcapitolul 2, „*Facultățile de la Universitatea din Cernăuți*”, este investigată separat activitatea celor trei facultăți, în perioada 1875-1918. Un rol aparte în cadrul Universității din Cernăuți l-a îndeplinit Facultatea de Teologie Ortodoxă. În teză se remarcă catedrele de la această facultate, se specifică disciplinele studiate în fiecare an universitar [85, p. 204-205]. În perioada 1881-1916, la Facultatea de Teologie din Cernăuți au obținut titluri științifice în total 80 de teologi de etnie română, mulți fiind originari din Vechiul Regat, Transilvania, Banat.

Costurile pentru întreținerea Facultății de Teologie au fost suportate de către Fondul Bisericesc. În teză sunt expuse statistici despre mărimea acestor costuri pentru diferiți ani [3, dosar 4892, f.5; dosar 10118, f.5; dosar 12673, f.6], se specifică mărimea salariilor profesorilor teologi [3, dosar 1273, f.20-21]. În perioada 1875-1919, la această facultate au activat 15 profesori titulari (13 români și 2 ucraineni). Pentru profesorii români au fost elaborate scurte schițe biografice [62, p. 92-94]. La această facultate și-au făcut studiile tineri ortodocși, majoritatea fiind români, inclusiv mulți din România sau Transilvania.

Facultatea de Drept și Științele Statului a fost una din cele mai importante și bine frecventate. Din 44 de profesori, care au lucrat la această facultate, 35 au fost germani, 6 evrei, doi români și un sloven [88, p. 38]. Constantin Tomașciuc a fost de 2 ori decan al acestei facultăți, restul decanilor au fost profesori de naționalitate germană. În cadrul Facultății de Drept au funcționat Seminarele pentru științele de drept și pentru științele statului. La această facultate au activat un șir de catedre, iar pentru unele discipline s-au deschis câte două catedre. În teză s-a examinat succint activitatea acestor catedre, s-au menționat profesorii, care perioade îndelungate au condus anumite catedre.

Facultatea de Filozofie din Cernăuți a cuprins mai multe secții: filozofie, istorie, filologie și lingvistică, matematică și științe naturale, limbi moderne, fizică, chimie. La această facultate au funcționat 9 seminare științifice la diferite discipline. Institute de cercetare au existat la chimie, fizică, fizico-matematică, fizică cosmică și observatoriul metereologic, zoologie, botanică, mineralogie, geologie și paleontologie, geografie, farmacologie. Aceste institute au obținut diferite subvenții, pentru a procura materiale didactice, mobilier, literatură științifică [72, p. 116-117, 120, 122-123].

În ajunul războiului, la această facultate activau 28 de catedre, dintre care 16 din domeniul științelor filologice și istorice, și 12 la științele naturale [98, p. 77-78]. Pentru românii bucovineni a avut o mare importanță Catedra pentru limba și literatura română, înființată în 1881, precum și Catedra de „Istoria sud-est europeană cu deosebită privire la români”, inaugurată în 1912 [62, p. 97-98]. În teză se descrie activitatea diferitor catedre și se remarcă un șir de profesori, care perioade îndelungate au fost titulari la anumite catedre. În perioada 1875-1919, la Facultatea de Filozofie au activat 68 de profesori, dintre care 52 au fost germani, 6 evrei, 5 români, 3 ucraineni.

Mai mulți profesori, în decurs de câteva decenii au fost activi la Universitate [88, p. 32-34, 38, 61].

În ultimul subcapitol al tezei se investighează evoluția *contingentului de studenți și activitatea asociațiilor academice din Cernăuți*. În perioada 1876-1890, la Universitatea din Cernăuți au studiat anual cca. 220-280 de studenți, iar în următorul deceniu – cca. 310-380 de studenți. Până în 1900, în mediu cca. 61% din totalul studenților au frecventat Facultatea de Drept, la celelalte două facultăți revenind câte 20% [98, p.82]. Creșterea, după 1900, a numărului absolvenților de la școlile medii din Bucovina, a fost cauza principală a măririi rapide a studenților la Universitate (de la cca. 400, în 1900, la peste 1.000, după anul 1910). Studenții bucovineni au reprezentat constant în jur de 75% din total. Contingentul de studenți a fost divers după limba maternă și confesiuni. Ponderea studenților vorbitori de germană a crescut de la 36%, în anul 1881, la 55% (în 1907) [98, p. 82]. În ultimii ani din ajunul războiului, Universitatea a fost frecventată anual de cca. 1.200 de studenți, dintre care 37-38% erau evrei, 24-25% români, 15-16% ucraineni, 14% etnici germani, 5% poloni.

La Universitatea din Cernăuți au existat burse studențești, oferite de stat, de autoritățile provinciale, de fundații și persoane particulare. În teză se prezintă informații despre mărimea taxelor de studii, despre diferite burse, acordate unor studenți [72, p. 153-155]. Totuși, doar foarte puțini studenți obțineau burse. În 1884/85, la 263 studenți au revenit 27 burse, iar în 1890/91 – 32 la 310 studenți, adică erau asigurați cu burse cca. 10% din totalul studenților [109, p. 27]. În teză se investighează și problema asigurării celor mai săraci studenți cu locuri de cazare la Universitate.

În perioada 1875-1918, la Universitatea din Cernăuți au funcționat 25 de societăți studențești, dintre care 4 au avut un caracter supranațional, restul au funcționat pe criterii etnice. Au existat 3 societăți studențești germane, 6 românești, 3 ucrainene, 2 poloneze și 6 evreiești [86, p. 358-360]. În teză se analizează succint activitatea fiecărei asociații studențești, indicându-se anii și scopurile de activitate, culorile distincte ale fiecărei societăți, se remarcă cei mai importanți membri.

Aproape toți studenții români s-au înscris și au activat în una din asociațiile studențești existente. Între aceste societăți a existat o concurență și colaborare benefică, dar și perioade de neînțelegeri. Societățile studențești românești au optat pentru cultivarea spiritului național, dar au avut și specificul său de activitate. *Junimea* a pus accentul pe cultivarea membrilor pe terenul literar, *Dacia* a urmărit scopul de luminare a maselor populare, *Bucovina* și *Moldova* au avut un caracter conservator de organizare, iar *Academia ortodoxă* îngrijea de pregătirea specială a membrilor săi. În toamna anului 1908, din cca. 190 studenți români de la Universitate, 75 erau membri ai *Junimei*, 55 – în *Academia ortodoxă*, 25 – în *Bucovina* și 21 – la *Dacia* [63, p. 362].

Mai multe societăți studențești au avut un caracter conservator de organizare, membrii fiecărei societăți purtau uniforme specifice, șepci și panglici distincte de diferite culori. Forma de organizare și de colaborare a societăților studențești din capitala Bucovinei a fost una de apartenență la Europa Occidentală și a constituit un model de conviețuire interetnică și interconfesională.

În acest subcapitol se investighează succinct și situația Universității în timpul războiului, când s-a pus în discuție însuși necesitatea existenței universității germane la Cernăuți [94, p. 71-72]. După unirea Bucovinei cu România, cei mai mulți profesori germani s-au repatriat în Austria sau Germania [94, p. 77-78]. La 1 octombrie 1919, Universitatea din Cernăuți a devenit românească. Astfel, după 44 de ani de funcționare a universității germane, se începea o nouă etapă în activitatea acestei instituții superioare de învățământ din Cernăuți.

Ca o încheiere logică, în teză sunt incluse concluziile și recomandările ce au rezultat din studiul efectuat asupra evoluției sistemului de învățământ din Bucovina. Au fost de asemenea elaborate 70 de tabele statistice, incluse în Anexa nr. I, care conțin statistici diverse despre învățământul primar, secundar și superior din Bucovina. Aceste tabele statistice au permis îmbogățirea prezentului studiu cu material statistic inedit. Au fost realizate și tabele cu lista completă a rectorilor, prorectorilor, decanilor, prodecanilor și senatorilor de la Universitatea din Cernăuți, în perioada 1875-1915.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În urma investigațiilor realizate în privința evoluției învățământului primar, secundar și superior din Bucovina în perioada stăpânirii austriece, am ajuns la următoarele **concluzii generale**:

1. În istoriografia românească, austro-germană ori ucraineană s-au publicat un număr mare de articole, studii și chiar lucrări despre învățământul din Bucovina, dar multe materiale editate au un caracter fragmentar, unilateral, cercetează școlile cu o anumită limbă de instruire sau doar din nordul / sudul Bucovinei. Până în prezent nu a fost elaborată o lucrare, care să cuprindă în complexitate învățământul primar, secundar și superior din această provincie în perioada austriacă.

2. La începutul stăpânirii austriece, nivelul de dezvoltare a învățământului din Bucovina era inferior față de statele occidentale, dar comparabil cu țările vecine și provinciile din estul Monarhiei Habsburgice. În perioada administrației militare s-a produs reorganizarea învățământului, fiind treptat desființate vechile școli din perioada moldovenească. Reformele de atunci au pus bazele modernizării învățământului, dar au contribuit și la înstrăinarea treptată a Bucovinei de restul Moldovei.

3. În perioada administrației galițiene, după o perioadă scurtă de avânt (1786-1793), a avut loc un regres și o diminuare a numărului de școli primare. Pentru învățământul din Bucovina cea mai nefastă a fost perioada 1815-1844, când școlile primare au fost subordonate Consistoriului catolic din Lemberg. Școlile primare erau frecventate atunci de doar cca. 10% din copiii de vârstă școlară, cei mai mulți elevi fiind germani și maghiari, de confesiune catolică și protestantă. În intervalul 1848-1869 s-a îmbunătățit rețeaua de școli primare din Bucovina, numărul cărora s-a triplat față de anul 1850. Totuși, nivelul de școlarizare a copiilor continua să rămână foarte scăzut.

4. Consiliile școlare de diferite nivele, create după anul 1869, au avut un rol hotărâtor în privința dezvoltării și modernizării învățământului din Bucovina. Până la sfârșitul stăpânirii austriece, procedura de inspectare și examinare a școlilor primare a fost divizată pe criterii etnice. Către anul 1914, școlile primare din Bucovina dispuneau de inspectori școlari provinciali și districtuali proprii, care aveau dreptul să verifice doar școlile sau clasele cu limba respectivă de instruire.

5. Nivelul de școlarizare a copiilor a crescut de la doar 12-13% (în 1871), la 96% (1913). Atunci în Bucovina au activat 564 de școli oficiale (219 ucrainene, 190 românești, 97 germane, 15 polone, 4 maghiare, 39 mixte). În 1913, școlile primare erau frecventate de 109441 copii, din care 38% români, 34,8% ucraineni, 21,1% germani și evrei, 4,4% poloni și 1,4% maghiari. Divizarea școlilor primare pe criterii etnice la începutul sec. XX a asigurat instruirea în limba maternă a copiilor de diferite etnii. În ajunul războiului existau 14 școli particulare românești, în care erau instruiți cca. 1400 de copii.

6. Dezvoltarea rapidă a învățământului primar a contribuit la diminuarea semnificativă a populației necărturate din Bucovina (de la 87,5% în 1880, la 53,9% în 1910). La începutul sec. al XX-lea erau știutori de carte 46,1% din locuitorii de peste 10 ani din Bucovina (în 1910), 43,5% din totalul populației din Transilvania și Banat (în 1910), 39,3% din locuitorii de peste 8 ani din România (în 1912) și doar 15,6% din totalul populației Basarabiei (în 1897).

7. În preajma declanșării Primului Război Mondial, cca. 62% din copiii de vârstă școlară din România, cca. 2/3 din copiii de români din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, și cca. 95-97% din copiii români din Bucovina erau înscriși la o școală primară. În Basarabia, școlile erau cu predare în rusă, iar marea majoritate a copiilor nu frecventau nici o școală și erau neștiutori de carte.

8. Numărul cadrelor didactice de la școlile primare din Bucovina a crescut de la 283 (245 bărbați și doar 38 femei) în 1870, la 1947 (1181 bărbați și 766 femei), în 1909. În aceeași perioadă, costurile pentru întreținerea învățământului primar au crescut de cca. 37 ori. Învățătorii din Bucovina s-au organizat în societăți profesionale, au publicat reviste școlare în diferite limbi, au participat activ la conferințele districtuale și provinciale ale învățătorilor.

9. În 1914, în Bucovina activau 13 gimnazii pentru băieți, dintre care 4 germano-române, 4 germane, 2 germano-ucrainene, 2 ucrainene și unul în poloneză, frecventate de 6108 elevi, peste 50% fiind vorbitori de germană. Deși în Bucovina încă nu existau gimnazii cu instruire în română, majoritatea elevilor români erau divizați în clase paralele, în care aproape toți elevii și corpul didactic era români. Situația era similară și în cazul elevilor ucraineni.

10. În Bucovina au activat doar două școli reale, ambele la Cernăuți. Fiind o provincie cu o economie preponderent agrară, învățământul cu profil real nu a cunoscut o dezvoltare atât de importantă ca în alte provincii austriece. Instruirea doar în limba germană a constituit o piedică serioasă pentru copiii români și ucraineni din Bucovina, care nu posedau suficient de bine germana, pentru a învăța și absolvi o școală secundară cu profil real.

11. În anul școlar 1913/14, la 6 licee pentru fete din Bucovina învățau 1388 de eleve. Comparativ cu gimnaziile pentru băieți din Bucovina, unde deja demarase procesul de divizare pe criterii etnice, liceele pentru fete erau cu limba germană de instruire. O altă deosebire a învățământului secundar era că, majoritatea gimnaziilor pentru băieți erau susținute de către stat, în timp ce liceele pentru fete se aflau în subordinea autorităților locale sau a unor persoane particulare.

12. Școala Tehnică de Stat din Cernăuți a fost cea mai importantă instituție școlară profesională din Bucovina. Însă, predarea tuturor obiectelor doar în germană a îngrădit venirea într-un număr mai mare la studii la această școală a copiilor de români sau ucraineni. Pentru românii bucovineni, cea mai importantă a fost Școala specială pentru lucrarea lemnului din Câmpulung, cu instruirea în română. În Bucovina a existat o singură școală medie de agricultură la Cernăuți, cu limba germană de instruire, care a fost închisă în 1908 din cauza numărului mic de elevi.

13. Școala Normală din Cernăuți, pe parcursul activității sale (1870-1914), a pregătit un număr important de cadre didactice, de diferite etnii și confesiuni. Începând cu anul școlar 1909/10, Școala Normală de Învățători a fost separată în trei secții naționale. Viitoarele învățătoare, însă, au continuat să fie instruite în limba germană. De aceasta, după anul 1910 au fost înființate la Cernăuți câteva școli normale private pentru fete, din care două germane, una românească și una ucraineană.

14. Deschizând Universitatea la Cernăuți, autoritățile au urmărit scopul de a întări influența minorității germane în extremitatea de est a Monarhiei, dar și de a atrage pe românii, ucrainenii și evreii din Bucovina, Transilvania și Galiția să facă studii superioare în limba germană. La Universitatea din Cernăuți au activat 44 de rectori, inclusiv 11 români, iar din 127 de profesori titulari și extraordinari, care au lucrat la Universitate, doar 20 au fost de naționalitate română.

15. Un rol aparte în cadrul Universității din Cernăuți l-a îndeplinit Facultatea de Teologie Ortodoxă. Deși oficial limba de instruire era germana, mai multe discipline au fost predate și (sau numai) în română. În perioada 1875-1919, la această facultate au activat 15 profesori titulari, dintre care 13 români și doi ucraineni. La Facultatea de Teologie și-au făcut studiile doar tineri ortodocși, majoritatea fiind români, inclusiv mulți din România sau Transilvania, dar nu și din Basarabia.

16. Facultatea de Filozofie a cuprins mai multe secții: filozofie, istorie, filologie și lingvistică, matematică și științe naturale, limbi moderne, fizică, chimie. În ajunul războiului, la această facultate activau 28 de catedre (16 din domeniul științelor filologice și istorice, și 12 la științele naturale). Majoritatea profesorilor de la Facultățile de Drept și de Filozofie au fost de naționalitate germani.

17. În perioada 1876-1890, la Universitatea din Cernăuți au studiat anual cca. 220-280 de studenți, majoritatea fiind înscriși la Facultatea de Drept. La începutul sec. XX a avut loc o creștere rapidă a studenților de la universitate (de la cca. 400, în 1900, la peste 1000, după anul 1910). Contingentul de studenți era divers după confesiuni și limba maternă.

18. La Universitatea din Cernăuți au activat 25 de societăți studențești, dintre care 4 au avut un caracter supranațional. Au existat 3 societăți studențești germane, 6 românești, 3 ucrainene, 2 poloneze și 6 evreiești. Forma de organizare și de colaborare a societăților studențești din Cernăuți a fost una de apartenență la Europa Occidentală și a constituit un model de conviețuire interetnică.

19. La începutul sec. al XX-lea, Bucovina dispunea de un sistem de învățământ dezvoltat, iar cca. 96% din copiii de vârstă școlară frecventau o școală. În Bucovina activau 564 de școli primare, cu cca. 110 mii de elevi, 13 gimnazii pentru băieți cu 6108 elevi, două școli reale, o școală de meserii, câteva licee pentru fete. Cea mai importantă instituție de învățământ era Universitatea din Cernăuți, care activa cu trei facultăți, iar în 1913 era frecventată de 1129 de studenți.

20. Instruirea elevilor în limba maternă în școlile primare și, parțial, în cele medii, a contribuit la dezvoltarea conștiinței naționale a locuitorilor de diferite etnii din Bucovina. Românii bucovineni au avut legături permanente cu conaționalii lor din România și Ardeal, aproape concomitent au introdus alfabetul latin al limbii române. Din cauza lipsei școlilor în limba maternă, moldovenii din Basarabia au avut un sentiment mai slab al conștiinței naționale și apartenenței la națiunea română. Consecințele acestei politici imperiale sunt vizibile până în prezent în spațiul dintre Prut și Nistru.

Cercetările efectuate de noi asupra acestui subiect ne permit să facem următoarele **recomandări**:

1. Continuarea investigării și aprofundării acestei tematici, prin elaborarea unor teze de magistrat și doctorat privind învățământul din Bucovina și din alte spații, locuite de români;

2. Elaborarea unor studii și monografii despre activitatea unor școli, din anumite localități;

3. Cercetarea mai aprofundată a programelor și manualelor școlare, din învățământul primar și secundar din Bucovina;

4. Extinderea cronologică a cercetării sistemului de învățământ, pentru perioada interbelică și postbelică din spațiul Bucovinei;

5. Elaborarea unor cercetări comparative privind evoluția sistemului de învățământ din Bucovina și Basarabia în perioada stăpânirii austriece, respectiv rusești (sec. XIX – începutul sec. XX);

6. Includerea tematicii cu referire la sistemul de învățământ din Bucovina, în conținutul prelegerilor universitare și în materiale cu caracter istorico-științific din Republica Moldova;

7. Compararea nivelului de identitate și conștiință națională a românilor bucovineni și basarabeni, datorită sistemelor de învățământ diferite din Bucovina și Basarabia, în epoca modernă.

BIBLIOGRAFIE

1. Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți (ASRC), fond 1 Direcția cercuală a Bucovinei, inv.4, dosar 656
2. ASRC, fond 3 Direcția ținutală a Bucovinei, inv. 1, dosar 68; inv. 2, dosar 2385
3. ASRC, fond 211 Consiliul Școlar provincial al Bucovinei, inv. 1, dosar 464, 828, 1273, 1274, 3366, 3728, 4118, 4892, 6054, 6487, 8531, 10118, 10987, 12673, 12949, 12971, 14538; inv. 2, dosar 1907
4. ASRC, fond 216 Universitatea Franz-Joseph din Cernăuți, inv.3, dosar 9, 88, 181, 190; inv.5, dosar 1, 2
5. ASRC, fond 228 Gimnaziul superior din Cernăuți, inv. 1, dosar 1, 741, 751, 1032; inv. 3, dosar 9
6. ASRC, fond 229 Gimnaziul nr. III din Cernăuți, inv. 2, dosar 8, 98
7. ASRC, fond 240 Școala reală superioară ortodoxă din Cernăuți, inv. 1, dosar 51, 65
8. ASRC, fond 244, Școala Normală de băieți din Cernăuți, inv. 2, dosar 41, 90, 460, 476, 477, 580
9. ASRC, fond 320 Mitropolia Bucovinei, inv. 1, dosar 1826, 1827
10. Arhivele Naționale Suceava, fond Liceul „Ștefan cel Mare” Suceava, dosar 1/1860, 2/1865, 1/1871, 2/1872, 2/1873, 1/1876, 2/1876, 2/1881, 4/1905
11. Arhivele Naționale Suceava, fond Liceul de fete Rădăuți, inv. 411, dosar 1/1907, 1/1911
12. Arhivele Naționale Suceava, fond Mitropolia Bucovinei, secția 11/4, dosar 30/1860, 102/1908
13. Bejinariu P. (coordonator) Compendiu istoriografic al Liceului Teoretic “Eudoxiu Hurmuzachi”. Iași: Editura Bucovina, 1997, 382 p.
14. Bilețchi-Albescu I. Școala din Câmpulung Moldovenesc de la începuturile ei până în anul 1948. Ediție întocmită de Ion Filipciuc. Câmpulung Bucovina, 2010.
15. Boca V. Învățători ambulanți în Bucovina anilor 1774-1918. În: Suceava. Anuarul Muzeului județean, vol. VI-VII, 1979-1980, p. 295-309.
16. Buliga G. Școala Normală de Învățători în Cernăuți. În: Școala, anul III, 1912, p. 229-240.
17. Ceașu M.-Ș. Bucovina Habsburgică. De la anexare la Congresul de la Viena. Iași: Fundația Academică "A. D. Xenopol", 1998, 250 p.
18. Doboș F. Societatea academică română “Dacia”. 25 de ani de viață studentescă (21.V.1905 – 21.V.1930). Cernăuți, 1930, 137 p.
19. Dugan I. Istoricul Societății academice române “Junimea” din Cernăuți. Partea I, Arboroasa (1875-1877). București: Editura Societății „Junimea”, 1930.
20. Fodor L.-M. Cadrul normativ privind modul de organizare și funcționare a școlilor secundare în Bucovina habsburgică. În: Analele Universității din Craiova, anul XVI, nr. 2 (20)/2011, p. 93-107.
21. Fodor L.-M. Învățământul multinațional secundar în Ducatul Bucovinei (1861-1918). Gimnaziul Superior Greco-Oriental din Suceava. În: Analele Bucovinei, nr.1/2010, p. 69-97.
22. Fodor L.-M. Învățământul secundar în Bucovina (1861-1918). București: Ed. Etnologică, 2014, 352 p.
23. Giurcă G. George Tofan, o viață închinată școlii. Suceava: Editura Țara Fagilor, 1995, 204 p.
24. Giurcă G. Istoria învățământului din Suceava. Suceava: Tipografia S.C. ROF S.A., 2004, 412 p.
25. Goraș I. V. Învățământul românesc din ținutul Sucevei, 1775-1918. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975, 180 p.
26. Grigoroviță M. Învățământul în nordul Bucovinei (1775-1944). București: Editura Didactică și Pedagogică, 1993, 176 p.
27. Grigoroviță M. Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică. Suceava: Mușatinii, 2005, 290 p.
28. Hrenciuc O. Privire critică asupra învățământului din Bucovina (1774-1918). În: Concepții și realizări în pedagogie (Buletinul Seminarului de Pedagogie Teoretică, nr.5/1929), București, p. 224-283.
29. Iacobescu M. Din istoria Bucovinei, vol. I, (1774-1862), De la administrația militară la autonomia provincială. București: Editura Academiei Române, 1993, 550 p.
30. Isopescu E. Schiță asupra dezvoltării învățământului în Bucovina sub stăpânirea austriacă. În: Anuarul I al Liceului de Stat din Rădăuți pe anul școlar 1921-1922, Cernăuți 1923, p. 11-73.

31. Lazăr V. Istoricul Liceului „Dragoș-Vodă” Câmpulung-Moldovenesc. În: Liceul „Dragoș Vodă” Câmpulung Moldovenesc. Sărbătoarea semicentenarului 1907-1957, Câmpulung, 1957, p. 19-39.
32. Liceul “Eudoxiu Hurmuzachi” Rădăuți, Compendiu monografic 1872-1992. Suceava, 1994, 225 p.
33. Maricari V. O școală uitată. Școala de Arte și Meserii din Câmpulung Bucovina. Câmpulung Moldovenesc: S.C.P. „Mușatinii” S.A., 1994, 144 p.
34. Morariu V. Liceul din Suceava în timpul războiului mondial 1914-1918. În: Anuarul Liceului Ștefan cel Mare 1921/22, p. 5-15.
35. Moraru F. Colegiul Național Ștefan cel Mare Suceava. Suceava, 2008, 524 p.
36. Olaru M., Olaru E. Colegiul Tehnic Rădăuți. Studiu monografic. Rădăuți: Ed. Septentrion, 2005, 326 p.
37. Petrovici E. D. Societățile academice românești din Bucovina. În: AMJS, Suceava 1981, p.353-373.
38. Pieszczoł F. Din istoria Liceului “Lațcu-Vodă” Siret. Siret, f.ed., 2005, 200 p.
39. Popa A. Societatea Academică “Junimea” din Cernăuți, 1878-1938. Câmpulung Moldovenesc: Fundația Culturală “Alexandru Bogza”, 1997, 175 p.
40. Popovici E. Din istoricul liceului gr. or. din Suceava. Întemeierea. În: Jahresbericht des griechisch-orientalischen Obergymnasiums in Suczawa ... 1911/1912, p. 3-38.
41. Popovici E. Din istoricul Liceului Ștefan cel Mare din Suceava 1860-1935. Suceava: Editura Societății Școala Română, 1935, 134 p.
42. Popovici E. Facultatea teologică din Cernăuți și cele-l’alte școli teologice ortodoxe răsăritene. În: Candela, Cernăuți, 3/1884, p. 537-540, 603-630, 667-686.
43. Procopovici T. Istoricul scris cu prilejul jubileului de 50 ani a școlii de conductorii de lucrări publice, Cernăuți 1873-1923. Cernăuți 1924, 134 p.
44. Purici Ș. Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775-1861. Suceava: Editura "Hurmuzachi", 1998, 272 p.
45. Rad I. Aron Pumnul (1818-1866). Cluj-Napoca: Fundația Culturală Română, 2002, 340 p.
46. Reli S. Din trecutul românesc al școlii din Coțmani 1788-1828, În: Școala, an. VII, 1922, nr. 10, p. 190-195; nr. 11, p. 217-226.
47. Schipor G. Învățământul agricol din Bucovina în perioada 1871-1948. În: Analele Bucovinei, 2/2005, p. 355-370.
48. Taniac F. Gimnaziul gr. ort. din Suceava în epoca de glorie 1860-1890. Scriere festivă pentru jubileul de 75 de ani. Suceava: Tipografia Română, 1935.
49. Tarnovietchi A. Istoricul Liceului de fete No. 2 în Cernăuți. În: Anuarul Liceului de fete No. 2 în Cernăuți pe anul școlar 1922/23, Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1923, p. 3-38.
50. Tofan G. În ce măsură alimentează satele noastre școlile secundare din țară. În: Școala, anul IV, nr. 4-5/1913, p. 81-94; nr. 7-8/1913, p. 176-189.
51. Tofan G. Învățământul în Bucovina. Ediție îngrijită de Traian Duminică, Gavril Irimescu, Gheorghe Giurcă. Suceava: Editura George Tofan, 2011, 278 p.
52. Tofan G. Învățământul public în Bucovina, (lucrare în manuscris), II Volume.
53. Toma, I. “Școala Română”, societate culturală în Suceava. Suceava: Tip.“Școala Română”,1908, 203 p.
54. Trebici V. Liceul “Aron Pumnul” din Cernăuți (1918-1940 și 1941-1944). În: Almanahul Societății pentru Cultura românească “Mihai Eminescu” din Cernăuți, București, 1993, p. 20-47.
55. Ungureanu C. Evoluția învățământului din Bucovina: de la Academia teologică de la Putna la Universitatea din Cernăuți. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 4 (104), Chișinău 2015, p. 81-99.
56. Ungureanu C. Gimnaziile din Bucovina. În: Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept, Chișinău, 2012, p. 147-177.
57. Ungureanu C. Înființarea Universității din Cernăuți, în 1875. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 4 (100), Chișinău 2014, p.19-32.
58. Ungureanu C. Învățământul primar din Bucovina (1774-1918). Chișinău: Editura Civitas, 2007, 336 p.

59. Ungureanu C. Învățământul primar din Bucovina în perioada 1848-1918. În: Studia Universitas Petru Maior, Târgu-Mureș, 2006, nr.6, p. 119-146.
60. Ungureanu C. Învățământul primar din România, Transilvania, Bucovina și Basarabia la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX. În: Revista Istorică, București 2006, t. XVII, p. 109-130.
61. Ungureanu C. Învățământul primar și secundar din Bucovina, în perioada 1869-1918. În: Akademos, nr. 4 (39), Chișinău 2015, p. 118-126.
62. Ungureanu C. Profesorii români de la Universitatea austriacă din Cernăuți (1875-1919). În: Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Gheorghe Șincai, vol. VIII-IX, Târgu-Mureș. 2005-2006, p. 90-103.
63. Ungureanu C. Sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015, 456 p.
64. Ungureanu C. Școlile reale din Bucovina. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr.4, Chișinău 2012, p.9-29.
65. Ungureanu C. Școlile secundare din Bucovina (1808-1918). Chișinău: Tipografia Centrală, 2016, 304 p.
66. Ungureanu C. Știința de carte în teritoriile populate de români la începutul secolului XX. În: Codrul Cosminului, nr.11 (21), Suceava 2005, p. 75-101.
67. Ureche L. Situația învățământului românesc din Bucovina în perioada administrației militare austriece (1774-1786). În: AMJS, vol. IV, 1977, p. 131-143.
68. Alma mater Francisco – Josephina. Festschrift zu deren 25jährigen Bestande, Hrsg. Anton Norst. Czernowitz: Pardini, 1900, 133 p.
69. Alma Mater Francisco Josephina. Die deutschsprachige Nationalitäten-Universität in Czernowitz, Hrsg. Rudolf Wagner. München: Hans Meschendörfer, 1975, 427 p.
70. Burger H. Mehrsprachigkeit und Unterrichtswesen in der Bukowina 1869-1918. În: Die Bukowina – Vergangenheit und Gegenwart. Bern, 1995, p. 93-123.
71. Fodor L.-M. Die Mädchenlyzeen in der Habsburgischen Bukowina. În: Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Gheorghe Șincai, XIV, 2011, p. 200-227.
72. Die k.k. Franz – Josephs – Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. Festschrift hrsg. von Akademischen Senate. Czernowitz, 1900, 168 p.
73. Glanz und Elend der Peripherie. 120 Jahre Universität Czernowitz. Herausgegeben von Ilona Slawinski und Joseph P. Strelka. Bern-Berlin-Paris-Wien: Peter Lang, 1998, 179 p.
74. Grünberg S. Das Volksschulwesen der Bukowina in seiner historischen Entwicklung und seinem jetzigen Stande. În: Oesterreichisch-Ungarische Revue, Neue Folge, vol. 5, Wien 1888, p. 193-227.
75. Isopescu D. Rumänisches Schulwesen. În: Bukowinaer Pädagogische Blätter, 1873, p. 57-63.
76. Isopescu D. Zur Geschichte des 25jährigen Bestandes der Anstalt. În: Bericht der k.k. Lehrer- und Lehrerinnenbildungsanstalt in Czernowitz über die Schuljahre 1870/71-1895/96, Czernowitz 1896, p.16-153.
77. Koczynski L, Historische Entwicklung der Volksschulen in der Bukowina. Czernowitz, 1894, 87 p.
78. Kuparenko J. Geschichte des k.k. 3. Staatsgymnasiums in Czernowitz, nach den Akten und Aufzeichnungen der Direktion zusammengestellt. Czernowitz, 1910, p. 3-20.
79. Mor G. Geschichte der Gründung und Erweiterung des k.k. Gymnasiums in Radautz. În: 17. Jahresbericht des k.k. Staatsobergymnasiums in Radautz für das Schuljahr 1896-1897, p. 3-84.
80. Morariu C. Das rumänische Volksschulwesens in der Bucovina (1774-1888). În: Romänische Revue, an. V, Wien 1889, p. 265-273, 335-348, 393-406.
81. Morariu C. Die griechisch-orientalische Oberrealschule in Czernowitz. În: Romänische Revue, an. V, Wien 1889, p. 549-567, 613-626, 683-689.
82. Morariu C. Die Gymnasien der Bucovina. În: Romänische Revue, an. V, 1889, p. 460-480.
83. Nistor I. Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina. În: XLVIII. Jahresbericht der gr.-or. Ober – Realschule in Czernowitz, Czernowitz, 1912, p. 3-41.

84. Olinski V. Die griechisch-orientalische Oberrealschule in Czernowitz. Ihre Gründung und Entwicklung. În: 49. Jahresbericht der k.k. gr.-or. Oberrealschule in Czernowitz, 1912/1913, p. 3-41.
85. Onciul I, Einiges über den Gang und die Entwicklung der theologischen und clericalen Cultur in der Bucovina. În: Romänische Revue, 1888, p. 589-606, 669-695; 1889, p. 30-39, 84-98, 137-145, 200-213.
86. Prelitsch H. Student in Czernowitz. Die Korporationen an der Czernowitzer Universität. În: Buchenland. 150 Jahre Deutschthum in der Bukowina, p. 357-380.
87. Prokopowitsch E. Die Entwicklung des Schulwesens in der Bukowina. În: Buchenland. 150 Jahre Deutschthum in der Bukowina, p. 269-319.
88. Prokopowitsch E. Gründung, Entwicklung und Ende der Franz-Josephs-Universität in Czernowitz. Clausthal-Zellerfeld: Pieper, 1955, 83 p.
89. Riedl F. H. Die Universität Czernowitz als völkerverbindende Institution 1875-1919. În: Der Donaauraum. Zeitschrift des Forschungsinstitutes für den Donaauraum, 15 Jg., Wien, 1970, p. 216-228.
90. Romstorfer C. Entwicklungsgeschichte der k.k. Staats-Gewerbeschule in Czernowitz 1873-1898. Czernowitz: Eckhard, 1898, 191 p.
91. Singer H. Einige Worte über die Vergangenheit und Zukunft der Czernowitzer Universität. Warnsdorf, 1917, 69 p.
92. Turczynski E. Entwicklung und Bedeutung der Universität Czernowitz. În: Südostdeutsche Heimatblätter, München, nr.5, 1956, p. 113-125.
93. Ungureanu C. Mittelschulen und höhere Lehranstalten in der Bukowina vor 1918: Nationen, Sprachen und Geschlechter. În: Partizipation und Exklusion: Zur Habsburger Prägung von Sprache und Bildung in der Bukowina. 1848 – 1918 – 1940, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2015, p. 115-128.
94. Uray J. Czernowitz – Salzburg: Die Idee zum Transfer einer Universität (1916-1920). În: Universitäten in Zeiten des Umbruchs. Berlin-Wien, 2011, p. 69-80.
95. Wagner R. Das multinationale österreichische Schulwesen in der Bukowina. Band I. Volksschulen, Lehrer- und Lehrerinnen-Bildungsanstalt. München: Verlag „Der Südostdeutsche“, 1985, 200 p.
96. Wagner R. Das multinationale österreichische Schulwesen in der Bukowina. Band II. Mittel-, Berufs- und Hochschulwesen. München: Verlag „Der Südostdeutsche“, 1986, 232 p.
97. Wazl J. Zur Geschichte des Bukowiner Volksschulwesens. În: Bukowiner Schule, 1904, p. 194-209.
98. Weczerka H. Die „Francisco-Josephina“ in Czernowitz. Eine Universität am Ostrand der Habsburgermonarchie. În: Gelebte Multikulturalität. Czernowitz und die Bukowina, Frankfurt am Main, 2010, p. 67-85.
99. Wolf S. Historischer Rückblick auf die Gymnasial-Reorganisationspläne in Oesterreich nebst historisch-statistischen Ausweisen über das Czernowitzer Gymnasium seit 1850-1872. Czernowitz: Pardini, 1873, 60 p.
100. Wotta J. Das Volksschulwesens in der Landeshauptstadt Czernowitz. În: Bukowiner Schule, anul III, 1906, p. 1-12, 65-78, 193-199.
101. Wotta J. Geschichte der kommunalen Volksschulen. În: Bukowiner Schule, anul IV, 1907, p. 1-11, 65-73, 219-230; anul V, 1908, p. 1-23, 82-86.
102. Wotta J. Zur Entwicklungsgeschichte des Volksschulwesens in der Bukowina. În: Bukowiner Schule, anul I, 1904, p. 29-37, 85-91; anul II, 1905, p. 22-26.
103. Zieglauer F. Die Entwicklung des Schulwesens in der Bukowina seit der Vereinigung des Landes mit Österreich (1774-1899). Czernowitz: Pardini, 1899, p. 26.
104. Ungureanu C. The Orthodox Gymnasium in Suceava (1860-1918). În: Codrul Cosminului, 15 / 2009, p. 113-134.
105. Карбулицкий І. Розвій народного шкільництва на Буковині. Вашківці, 1905, 145 с.
106. Кобилянська Л. І. Становлення і розвиток українських народних шкіл на Буковині (70-ті рр. XVIII – початок XX ст.) Чернівці, 1998.
107. Пенішкевич О. Зміст і методичне забезпечення шкільної освіти на Буковині (XVIII – початок XX століття). Навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2001, 219 с.

108. Петрюк І.М. Розвиток загальної середньої освіти на Буковині (1774-1918 р.).Чернівці,1998, 277с.
109. Чернівецький Університет 1875-1995. Сторінки історії. Чернівці: Рута, 1995, 207 с.

LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE PUBLICATE LA TEMA TEZEI

I. Monografii

1. Ungureanu C. Învățământul primar din Bucovina (1774-1918). Chișinău: Editura Civitas, 2007, 336 p.
2. Ungureanu C. Sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015, 456 p.
3. Ungureanu C. Școlile secundare din Bucovina (1808-1918). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2016, 304 p.

II. Articole

4. Ungureanu C. Activitatea Universității din Cernăuți (1875-1914). În: Anuarul Institutului de Istorie, Chișinău 2015, p. 157-173.
5. Ungureanu C. Conferințele învățătorilor din Bucovina (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea). În: Revista de Istorie a Moldovei, nr.1 (69), Chișinău, 2007, p.35-44.
6. Ungureanu C. Dezvoltarea învățământului primar din Bucovina în anii 1848-1869. În: Destin Românesc, serie nouă, an I (XII), nr.3/4 (47/48), Chișinău 2006, p. 135-148.
7. Ungureanu C. Evoluția învățământului din Bucovina: de la Academia teologică de la Putna la Universitatea din Cernăuți. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 4 (104), Chișinău 2015, p. 81-99.
8. Ungureanu C. Gimnaziile din Bucovina. În: Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept, Chișinău, 2012, p. 147-177.
9. Ungureanu C. Gimnaziile mixte germano-române din Bucovina. În: Analele Bucovinei, 1/2014, București-Rădăuți, p.81-107.
10. Ungureanu C. Gimnaziul de Stat din Rădăuți (1872-1918). În: Analele Bucovinei, 1/2013, București-Rădăuți, p. 107-135.
11. Ungureanu C. Gimnaziul german din Cernăuți (1808-1918). În: Glasul Bucovinei, 3/2008, p. 50-71.
12. Ungureanu C. Gimnaziul Ortodox din Suceava (1860-1918). În: Crezul istoriei. In onorem prof. univ. dr. Mihai Iacobescu la 75 de ani, coord. Ștefan Purici, Dumitru Vitcu, Iași, 2013, p. 533-554.
13. Ungureanu C. Inspectorii școlari din Bucovina în perioada 1869-1918. În: Glasul Bucovinei, Cernăuți – București, an XIII, 2/2006, p. 23-37.
14. Ungureanu C. Înființarea Universității din Cernăuți, în 1875. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 4 (100), Chișinău 2014, p.19-32.
15. Ungureanu C. Învățământul din Bucovina la începutul sec. al XX-lea. În: In onorem Ion Șișcanu, Cahul, 2011, p. 93-111.
16. Ungureanu C. Învățământul particular românesc din Bucovina la sfârșitul stăpânirii austriece. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr.4 (64), Chișinău 2005, p.83-95.
17. Ungureanu C. Învățământul primar din Bucovina în perioada 1848-1918. În: Studia Universitas Petru Maior, Târgu-Mureș, 2006, nr.6, p. 119-146.
18. Ungureanu C. Învățământul primar din Bucovina în perioada 1869-1914. În: Glasul Bucovinei, Cernăuți – București, an XII, 3/2005, p. 7-28.
19. Ungureanu C. Învățământul primar din Bucovina în perioada administrației militare (1774-1786). În: Destin Românesc, serie nouă, nr.1(45), Chișinău 2006, p. 96-107.
20. Ungureanu C. Învățământul primar din Bucovina în perioada administrației galițiene (1786-1848). În: Destin Românesc, serie nouă, nr.2(46), Chișinău 2006, p. 67-80.
21. Ungureanu C. Învățământul primar din orașul Cernăuți (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea). În: Glasul Bucovinei, an XV, 1/2008, p. 55-78.

22. Ungureanu C. Învățământul primar din România, Transilvania, Bucovina și Basarabia la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX. În: Revista Istorică, București 2006, t. XVII, p. 109-130.
23. Ungureanu C. Învățământul primar și secundar din Bucovina, în perioada 1869-1918. În: Akademos, nr. 4 (39), Chișinău 2015, p. 118-126.
24. Ungureanu C. Liceele pentru fete din Bucovina. În: Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept, Chișinău 2013, p.188-204.
25. Ungureanu C. Profesorii români de la Universitatea austriacă din Cernăuți (1875-1919). În: Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Gheorghe Șincai, vol. VIII-IX, Târgu-Mureș. 2005-2006, p. 90-103.
26. Ungureanu C. Salariile învățătorilor bucovineni în perioada 1869-1914. În: Glasul Bucovinei, Cernăuți – București, an XIII, 1/2006, p. 45-62.
27. Ungureanu C. Senatul Academic al Universității din Cernăuți (1875-1919). În: Țara Fagilor, volumul XXV, Cernăuți – Târgu-Mureș, 2016, p. 75-100.
28. Ungureanu C. Sistemul de învățământ din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. În: Analele Bucovinei, 1/2015, p.75-103.
29. Ungureanu C. Statistică școlară în cadrul învățământului primar din Bucovina (sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea). În: Analele Bucovinei, 1 / 2006, p. 167-202.
30. Ungureanu C. Școala Normală de Învățători și Învățătoare din Cernăuți (1870-1914). În: Civilizația medievală și modernă în Moldova (În onorem Demir Dragnev), Chișinău 2006, p. 325-337.
31. Ungureanu C. Școlile de meserii din Bucovina la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX. În: Anuarul Institutului de Istorie, Chișinău 2014, p. 177-201.
32. Ungureanu C. Școlile primare din districtele Rădăuți și Suceava în anul 1913. În: Codrul Cosminului, nr.12 (22), Suceava 2006, p. 123-144.
33. Ungureanu C. Școlile reale din Bucovina. În:Revista de Istorie a Moldovei, nr.4, Chișinău 2012, p.9-29.
34. Ungureanu C. Școlile secundare din orașul Cernăuți în sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea. În: Glasul Bucovinei, 2/2015, p. 21-46.
35. Ungureanu C. Știința de carte din Bucovina la începutul secolului al XX-lea. În: Glasul Bucovinei, 2/2005, p. 44-64.
36. Ungureanu C. Știința de carte în teritoriile populate de români la începutul secolului XX. În: Codrul Cosminului, nr.11 (21), Suceava 2005, p. 75-101.
37. Ungureanu C. Universitatea austriacă din Cernăuți. În: Destin Românesc, 1/2003, p. 93-103.
38. Ungureanu C. Die deutschsprachige Czernowitzer Presse über den Grundschulunterricht in der Bukowina. În: Deutschsprachige Öffentlichkeit und Presse in Mittelost- und Südosteuropa (1848-1948), editori Andrei Corbea-Hoișie, Ion Lihaciu, Alexander Rubel. Iași, 2008, p. 379-394.
39. Ungureanu C. Mittelschulen und höhere Lehranstalten in der Bukowina vor 1918: Nationen, Sprachen und Geschlechter. În: Partizipation und Exklusion: Zur Habsburger Prägung von Sprache und Bildung in der Bukowina. 1848 – 1918 – 1940, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2015, p. 115-128.
40. Ungureanu C. The Orthodox Gymnasium in Suceava (1860-1918). În: Codrul Cosminului, 15 / 2009, p. 113-134.

ADNOTARE

Ungureanu Constantin „Sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918)”. Teză de doctor habilitat în istorie. Chișinău, 2018.

Structura tezei: Introducere, șase capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 381 titluri, două anexe cu 70 de tabele, 260 pagini text de bază.

Rezultatele obținute sunt publicate în trei monografii și 45 de articole științifice.

Cuvintele-cheie : Bucovina, școli primare, gimnazii, licee, școli reale, școli de meserii, Școala Normală, Universitatea din Cernăuți, români, ucraineni, germani, evrei.

Domeniul de studiu: Istoria Românilor.

Scopul tezei este orientat spre studierea complexă a evoluției sistemului de învățământ din Bucovina în perioada 1774-1918. **Obiectivele lucrării** rezidă în: examinarea politicii autorităților austriece față de sistemul de învățământ; compararea învățământului primar din Bucovina în diferite perioade de administrare; stabilirea structurii contingentului de elevi după limba maternă și confesiuni; determinarea nivelului științei de carte a populației Bucovinei; elucidarea activității principalelor școli secundare; identificarea asemănărilor și diferențelor sistemului de învățământ din Bucovina în raport cu alte provincii austriece și cu alte teritorii, locuite de români; scoaterea în evidență a luptei românilor bucovineni pentru învățământ în limba maternă; evaluarea activității Universității din Cernăuți.

Noutatea științifică a lucrării constă în elucidarea complexă a sistemului de învățământ din Bucovina, obținându-se un tablou general al instituțiilor școlare, pentru fiecare tip de școli în parte și per ansamblu. Pentru prima dată s-a realizat o comparație a evoluției învățământului din Bucovina cu alte provincii austriece și cu alte spații, locuite de români. Acest mod de abordare și investigare comparativă a sistemului de învățământ constituie un reper pentru o nouă direcție de cercetare în istoriografia Republicii Moldova. Prin elaborarea acestei teze, s-a rezolvat problema stării învățământului din Bucovina în perioada austriacă.

Valoarea teoretică a tezei constă în studierea complexă și analiza lucrărilor publicate, a documentelor inedite și edite, a statisticilor și anuarelor școlare, ceea ce a permis elaborarea unei lucrări de sinteză la tema dată. Studiul aduce un aport teoretic nou, atât în domeniul științei istorice, cât și interdisciplinar, oferind o lucrare de sinteză la istoria Bucovinei. Prin elaborarea acestei teze, științei istorice din Republica Moldova i se oferă un model teoretic de cercetare a învățământului din Basarabia în perioada 1812-1918.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele cercetărilor din această teză vor fi valorificate la elaborarea unor studii de sinteză, la scrierea tezelor de licență, master și doctorat, la predarea unor cursuri universitare, la elaborarea monografiilor unor sate sau școli. Lucrarea este utilă pentru cercetătorii care studiază istoria Bucovinei pe parcursul perioadei de stăpânire austriacă, dar și specialiștilor din alte domenii, preocupați de cercetări din domeniul pedagogiei, demografiei, istoriei bisericii, statisticii.

Implementarea rezultatelor științifice. Au fost publicate trei monografii și peste 40 de articole și studii la tema dată, contribuții la conferințe naționale și internaționale. Rezultatele științifice au fost utilizate la elaborarea monografiilor unor școli sau sate din regiunea Cernăuți și județul Suceava. Unele concluzii și statistici școlare din studiile noastre au fost implementate în declarațiile societăților românești din Cernăuți, pentru susținerea învățământului în limba română din Ucraina.

АННОТАЦИЯ

Унгуряну Константин „Система образования в Буковине во время австрийского правления (1774-1918)”, диссертация доктора хабилитат по истории, Кишинёв, 2018.

Структура диссертации: Введение, шесть глав, выводы и рекомендации, библиография из 381 наименований, двух приложений с 70 таблиц, 260 страниц основного текста.

Результаты исследования опубликованы в 3 монографии, 45 научных статей.

Ключевые слова: Буковина, начальные школы, гимназии, лицеи, реальные школы, торговые школы, нормальная школа, Черновицкий Университет, румыны, украинцы, немцы, евреи.

Область исследования: История румын.

Цель диссертации нацелена на комплексное изучение эволюции системы образования в Буковине в период 1774-1918. **Задачи работы** заключаются в: изучение политики австрийских властей в отношении системы образования; сравнение начального образования в Буковине в разные периоды управления; установление структуры учащихся по их родному языку и конфессии; определение уровня грамотности населения Буковины; выяснение деятельности основных средних школ; выявление сходства и различия системы образования в Буковине по отношению к другим австрийским провинциям и территориям, населенным румынами; подчеркивание борьбы румын Буковины за образование на родном языке; оценка деятельности Черновицкого университета.

Научная новизна работы состоит в всестороннем освещении системы образования в Буковине, получении общей картины школьных учреждений. Впервые было сделано сравнение эволюции образования в Буковине с другими австрийскими провинциями и с пространствами, населенными румынами. Такой подход сравнительного исследования системы образования является ориентиром для нового направления исследований в историографии Республики Молдова. Разрабатывая эту диссертацию, была решена проблема состояния образования в Буковине в австрийский период.

Теоретическая ценность заключается в комплексном изучении и анализе опубликованных работ и неопубликованных документов, школьной статистики и ежегодников, что позволило нам составить обобщающую работу по этой теме. Исследование приносит новый теоретический вклад как в области исторической, так и междисциплинарной науки, предлагая синтезную работу по истории Буковины. Разрабатывая эту диссертацию, исторической науке Республики Молдова предлагается теоретическая модель изучения образования Бессарабии в период 1812-1918 гг.

Практическая ценность диссертации. Результаты будут использованы при разработке исследований, при написании дипломных, магистерских и докторских диссертаций, в преподавании университетских курсов, в разработке монографий сел или школ. Работа полезна для исследователей, изучающих историю Буковины, для специалистов, занимающихся исследованиями в области педагогики, демографии, истории церкви, статистики.

Внедрение научных результатов. Были опубликованы три монографии и более 40 статей и исследований по этой теме, участие в национальных и международных конференциях, посвященные данному вопросу. Научные результаты были использованы при разработке монографий некоторых школ и сел из Черновицкой области и Сучавского уезда. Некоторые выводы и школьные статистики из наших исследований были включены в заявления румынских обществ в Черновцах, для поддержки обучения на румынском языке в Украине.

ANNOTATION

Ungureanu Constantin „The education system in Bukovina during the Austrian rule (1774-1918)”, thesis for the degree of Doctor Habilitate in History, Chisinau, 2018.

Structure of the thesis: introduction, six chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 381 titles, two annexes with 70 tables, 260 pages of main text.

The results are published in three monographs, 45 scientific articles.

Keywords: Bukovina, primary schools, secondary schools, high schools, real schools, trade schools, the Normal School, University of Chernivtsi, Romanians, Ukrainians, Germans, Jews.

Field of study: History of Romanians.

The purpose of the thesis is oriented towards a complex study of the evolution of the education system in Bukovina between 1774-1918. **The objectives of the work** lie in: the examination of the policy of the Austrian authorities in the education system; the comparison of primary education in Bukovina in different administration periods; the establishing of the structure of pupils' contingent by their mother tongue and confessions; the determination of the level of literacy of the Bukovina population; the elucidation of the activity of the main secondary schools; the identification of the similarities and differences of the education system in Bukovina in relation to other Austrian provinces and territories inhabited by Romanians; the highlighting of the struggle of Bukovinian Romanians for the education in mother tongue; the evaluation of the activity of the University of Chernivtsi.

The scientific novelty of the work consists in the comprehensive elucidation of the education system in Bukovina, and thus a general picture of the school institutions being obtained. For the first time a comparison of the evolution of the education in Bukovina with other Austrian provinces and with other spaces inhabited by Romanians was made. This way of approaching and comparatively investigating the educational system is a reference for a new direction of research in the historiography of the Republic of Moldova. By elaboration of this thesis, the problem of the state of education in Bukovina during the Austrian period was solved.

The theoretical value of the thesis consists in the complex study and analysis of the published works and unpublished documents, of the statistics and school yearbooks, which allowed us to draw up a synthesis work on the topic. The study brings a new theoretical contribution, both in the field of historical science and interdisciplinary, offering a synthesis work on the history of Bukovina. By elaborating of this thesis, a theoretical model for the study of the education in Bessarabia in the period 1812-1918 is offered for the historical science of the Republic of Moldova.

The practical value of the thesis. The results of the researches in this thesis will be used in the elaboration of some synthesis studies, in writing of license, master and doctoral theses, in teaching of university courses, in the elaboration of the monographs on some villages or schools. The work is useful for researchers who study the history of Bukovina, but also to specialists, preoccupied with research in pedagogy, demography, church history, statistics.

Implementation of scientific results. Three monographs and more than 40 articles and studies, papers at the national and international conferences have been published on the topic. The scientific results were used in the elaboration of the monographs of some schools and villages in the region of Chernivtsi and district Suceava. Some conclusions and school statistics from our studies have been implemented in the statements of the Romanian societies in Chernivtsi, to support education in Romanian language in Ukraine.

UNGUREANU CONSTANTIN

**SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN BUCOVINA
ÎN PERIOADA STĂPÂNIRII AUSTRIECE (1774-1918)**

611.02 - ISTORIA ROMÂNILOR (pe perioade)

Autoreferatul tezei de doctor habilitat în istorie

Aprobat spre tipar: 5.06.2018

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar: 2,8

Formatul hîrtiei 60x84 1/16

Tiraj 50 ex.

Comanda nr. 54/18

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str. Al. Mateevici, 60. Chișinău, MD 2009

